

Bayburtlu Ağlar Baba'nın “İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsiri” İsimli Eseri

Numan ÇAKIR*

Özet

1879-1958 yılları arasında yaşayan Bayburtlu Ağlar Baba'nın manzûm olarak te'lif ettiği dört eserinden biri, “İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsiri ve Şem'ûn Gâzî Mesnevisi”dir. Bu eser, adından da anlaşılacağı üzere iki bölümden meydana gelmektedir. Ağlar Baba, bu eserin 458 beyitten ibaret olan ilk bölümünde İnnâ Enzelnâ yani Kadr sûresini tefsir etmiştir. Fakat o klasik tefsirlerde olduğu gibi âyetleri lügat, sarf, nahiv, i'rab, belağat vb. yönlerden ele alıp incelememiş; o sûrenin âyetlerinden mülhem olarak kalbine doğan anlam ve işaretleri beyitler halinde nazmederek bu tefsiri te'lif etmiş ve bu arada tasavvufla alakalı birçok konuya da değinmiştir. O eserin ikinci bölümünde ise Kadr sûresinin nüzûl sebebi olarak nakledilen Şem'ûn Gâzî'nin küffarla yaptığı savaşları ve kahramanlıkları anlatmıştır. Bu eser üzerinde şimdiye kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu makalede, söz konusu tefsiri günümüz alfabesine çevireceğiz, sonra da onun hakkında bazı mülâhaza ve değerlendirmelere yer vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Ağlar Baba, İnnâ Enzelnâ (Kadr) sûresi Tefsiri

Ağlar Baba's Commentary of Surat İnnâ Enzelnâ

Abstract

One of the four works in poetry, written by Ağlar Baba, who lived in Bayburt between 1879 and 1958, is “*Coommentary of Sûrat İnnâ Enzelnâ (Qadr) and Mathawi of Shem'ûn Ghazi*”. This work consists of two parts as understood from the name. In the first part of this work, which consists of 458 couplets, Ağlar Baba commented Sûrat İnnâ Enzelnâ (al-Qadr). But as in the classical commentaries, he did not examine the verses in terms of language, grammar, rhetoric etc.; he said the meanings and signs that are inspired by the verses in the form of poetry and he has also mentioned many issues related o Sufism. In his second part, he described battles and heroism of Shem'un Ghazi. No work has been done on this commentary. In this article, we will translate that commentary into today's alphabet, and then we will explain some thoughts about it.

Keywords: Ağlar Baba, Commentary of Sûrat İnnâ Enzelnâ (Qadr)

■ Gönderilme Tarihi: 21 Mayıs 2018, Kabul Tarihi: 4 Temmuz 2018

* Dr. Öğr. Üyesi Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, numancakir@bayburt.edu.tr

Giriş

Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasına yönelik faaliyetler, ilk dönemden itibaren artarak devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Bu faaliyetler sonucunda pekçok tefsîr te'lif edilmiş, ancak onların çok azı neşredilerek insanların istifadesine sunulmuştur. Bazısı çeşitli sebeplerden dolayı zaman içinde yok olup günümüze ulaşamamış, bazıları da yazma halinde kütüphane raflarında gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir.

Âlimlerin çoğunun tefsîrlerini te'lif ederken takip ettikleri metod, Fâtiha sûresinden başlayıp Nâs sûresine kadar Kur'an'ı baştan sona tefsîr etmek şeklindedir. Ömer Nasuhi Bilmen, takip ettikleri usûl ve serdettikleri malumat ve mütalalar itibariyle müfessirleri dokuz tabakaya ayırmıştır. Onlardan Fâtiha, Yâsîn, Feth, Mülk sûreleri gibi birer veya ikişer sûreye mahsûs tefsîrler te'lif edenleri yedinci tabakadan saymıştır.¹ Kur'an'ın tamamını tefsîr etmeye maddî ve manevî olarak imkan bulamama, yaşın ilerlemesinden dolayı hiç olmazsa bir sûreyi tefsîr etmiş olarak Allah'ın huzuruna çıkma isteği, âlimleri müstakil sûre tefsîrleri yazmaya sevk eden âmillerdendir. Ayrıca bazı sûrelerin çok faziletli olduğuna dair hadis bulunması da, âlimleri bu tür tefsîr eserleri yazmaya sevk etmiştir. Mesela Kur'an'ın üçte birine denk olduğu rivayetine² istinaden İhlâs sûresi tefsîrleri, Kur'an'ın kalbi olduğu rivayetine³ dayanarak Yâsîn sûresi tefsîrleri te'lif olunmuştur.

Kur'an indirilmeye başlandığı gecenin bereket ve faziletinin anlatıldığı Kadr sûresi hakkında da müstakil tefsîrler te'lif olunmuştur. Ebu'l-Leys es-Semerkindî (Süleymaniye Ktp., Fatih , nr. 5386, vr. 99-100), Taceddin es-Sübki (Süleymaniye Ktp., Reîsü'l-küttâb Mustafa Efendi, nr. 1193, vr. 374-377), Muslihu'ddîn-i Lârî (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3182, vr. 231-247), İbrahim b. Derviş el-Buharî (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 411), Nureddinzâde Sofyevî (Manisa İl Halk Ktp., nr. 1137, vr. 64-69), Abdullah b. Osman Tirevî (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2120, vr. 9-15), İbrahim Kırımî (Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 1512, vr. 34-38), Receb Osman Çorumî (İstanbul 1317), Divrikli Abdullah Ziyaeddin (İstanbul 1322) ve Manastırlı İsmail Hakkı (İstanbul 1325) olmak üzere birçok âlim müstakil risaleler yazmıştır.⁴

¹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsîr Tarihi ve Tabakatü'l-Müfessirîn*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1973, I, 185.

² Tirmîzî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 11.

³ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 19; Tirmîzî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 7; Dârimî, "Fedâilü'l-Kur'ân", 21; İbn Mâce, "Cenâiz", 4.

⁴ M. Sait Özervarlı, "Kadr Sûresi", DİA, İstanbul: TDV Yay., 2001, XXIV, 140.

İşte Bayburt'un manevî mimarlarından olan Ağlar Baba da Kadr sûresine müstakil bir tefsîr te'lif etmiştir. Bu makalede o tefsîri günümüz alfabesine çevireceğiz. Ancak ondan önce Ağlar Baba'nın hayatı ve eserleri hakkında bilgi vereceğiz. Makalenin sonunda ise söz konusu tefsîr hakkında bazı mülâhaza ve değerlendirmelere yer vereceğiz.

Ağlar Baba'nın Hayatı

Asıl adı İrşâdî olan Ağlar Baba,⁵ 1879 yılında Bayburt'un Oruçbeyli (Siptoros) köyünde doğmuştur. Babası Ahmed Küşâdî, annesi Ümmü Gülsüm olup çevrede şeyhler olarak tanınan ailesi tasavvufî meşrepten gelmektedir.⁶ Ona dedesi Salih Efendi'nin (1790-1865) mahlası olan İrşâdî adı konulduğundan, dedesi "Büyük İrşâdî", kendisi ise "Küçük İrşâdî" olarak anılır.⁷ Ataları güneyden Irak-Suriye yoluyla önce Konya'ya, oradan Erzincan'a, oradan da Bayburt'a gelerek Seyyid Yakup köyüne, sonra Gümüşdamla (Zargıdı) köyüne, daha sonra da Oruçbeyli köyüne yerleşmişlerdir. Dedesi Büyük İrşâdî, Erzincan'da Nakşibendî-Hâlidî şeyhi olan ve Terzi Baba diye tanınan Mehmed Vehbî Hayyatî'ye (ö. 1848) intisab etmiştir.⁸ Ağlar Baba, kendi mürsîdidinin Vehbî Hayyatî ile dedesi İrşâdî Baba olduğunu söylediğine göre, onun Üveysî meşrep olduğunu söyleyebiliriz.

Ağlar Baba, ilk tahsilini köy mektebinde yapmış, düzenli bir eğitim görememiştir. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşırken köyün bilgili kişilerinden de dersler almıştır. Köy odalarında Ahmediye, Muhammediye, Cenknâme ve benzeri eserleri dinlemiş, sûfî gelenek içerisinde sohbet yoluyla dinî kültürünü geliştirmiştir. Sekiz-on yıl kadar kış mevsimlerinde Bayburt'a gidip Arapça, hadis, fıkıh vb. dersler almıştır.⁹

Ona "Ağlar Baba" lakabının verilmesi hakkında şöyle anlatılmıştır: On üç veya on dört yaşındayken bir gün aniden ağlamaya başlamış, sebebi anlaşılamayan bu ağlama on beş gün kadar devam etmiştir. Otuz iki yaşındayken o ağlama hali tekrar zuhur etmiş, yemeden içmeden kesilmiş, çok

⁵ Peder, ata manasındaki Farsça baba kelimesi, bazı mutasavvıflara, tarikat şeyhleriyle halifelerine veya meczuplara verilen bir ünvanıdır. Baba Arslan, Baba Maçın, Baba Simmâsi, Baba Tahir Uryânî ve benzeri birçok şeyh baba ünvanıyla tanınmıştır. Tasavvufta, sülûk yoluna giren, nefsini yenmiş, topluma yararlı hale gelmiş, yani nefsinde ölmüş, ruhunda dirilmiş kişiye baba denir. Bir sûfînin mürsîdi, onun manevî babasıdır. (bk. Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kambalacı Yayınevi, 2001, s. 63; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yay., 3. bs., s. 37)

⁶ Necdet Tozlu, *Yusuf ile Zeliha*, Bayburt: Bakütam, 2014, s. 71.

⁷ Mehmet Fahri Yilmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, İstanbul: Bayburt Eğitim ve Kültür Yay., 2009, s.174; Nevzat Aydın, "Çağdaş 'Kıyas-ı Enbiyâ' Literatüründe Peygamber Tasavvuru: İrşâdî Bayburdî'nin 'Kıyas-ı Enbiyâ'sı Özelinde", *Gümüşhane İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 5, sayı: 9, 2016, s. 171.

⁸ Yilmaztürk, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, s. 174-177.

⁹ Tozlu, *Yusuf ile Zeliha*, s. 71.

az uyumuş, uykusunda dahi yüksek sesle ağlamıştır. Bu hal, on üç yıl kadar sürmüş, nihayet bir gece bir rüya görmüştür. Manevî bir âlemde başta Hz. Peygamber ve yanında halka şeklinde sıralanmış veliler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in emriyle İrşâdî ortaya alınmış, baştan ayağa bütün vücuduna beyitler yazılmış, sonra ona "Oku, ya bâkî! (ağlayan)" denilmiştir. Bu rüyanın ardından uyanan İrşâdî, şiir söylemeye başlamış ve bundan sonra kendisine "Ağlar Baba" lakabı verilmiştir.¹⁰

Ağlar Baba, dedesinin başlattığı irşat faaliyetini devam ettirmiştir. Oruçbeyli köyünde etraftan gelen halkı irşad etmeye çalışmış, otuz yıl hiçbir ücret almadan köy camisinde imamlık vazifesini de ifa etmiştir. Geçimini çiftçilik ve hayvancılıkla sağlamış, bir tarım işçisi olarak bizzat çalışmış ve çalışmayı çok önemseyip teşvik etmiştir.

O, 1958 yılının baharında hastalanmış ve bu hastalığı üç ay sürmüştür. Ölmeden on beş gün önce bayram namazı için köy camisine gitmiş, cemaate hak-hukuk ağırlıklı son vaazını yapmış, bunun son bayram namazı olduğunu söyleyerek cemaatten helallik istemiş ve kendisi de herkese hakkını helal ettiğini söylemiştir. 18 Temmuz 1958'de saat dokuz sularında Oruçbeyli köyünde Hakka yürümüştür.¹¹

Ağlar Baba dînî ve tasavvûfî yoğunluğu olan bir aile içerisinde yetişmiş, bu atmosferin değerleriyle yoğrulmuş ve dünya görüşü buna göre oluşmuştur. Onun sûfî yanı bütün şiirlerinin muhtevasına sinmiş ve şahsiyetinin en belirgin tarafını oluşturmuştur. Eserlerini manzûm olarak te'lif etmesi ise, şairliğini ön plana çıkarmakta ve kişiliğinin ikinci belirgin yönünü oluşturmaktadır. Onun Yunus Emre başta olmak üzere İbrahim Hakkı, Vehbî Hayyatî, Sümmanî, Celâlî ve dedesi Büyük İrşâdî gibi şairlerden etkilendiğini söyleyebiliriz. Şiirlerinde derin bir samimiyet ve didaktizm hâkimdir. Şiirlerini, aşağıdaki dörtlükten de anlaşılacağı üzere, ilham ile yazmış, kalbine gelenlerin çoğunu nazmetmiş, bazısını ise saklayıp söylememiştir:

Ağlar Baba bu ebyâtı kasir et
Kalbe gelenleri nazmında fikret
Bazısını söyleme Allah'ı zikret
Allah tarafından haber mi aldın¹²

¹⁰ Tozlu, *Yusuf ile Zeliha*, s. 71-72.

¹¹ Tozlu, *Yusuf ile Zeliha*, s. 72-73.

¹² Tozlu, *Yusuf ile Zeliha*, s. 73-74.

Ağlar Baba'nın Eserleri

Ağlar Baba'nın dînî-tasavvufî konularda manzûm olarak te'lif ettiği dört eseri vardır. Bunlar, "*Dîvân*", "*Kısas-ı Enbiyâ*", "*Tasavvuf Mesnevîsi*" ve "*İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri ve Şem'ûn Gâzî Mesnevîsi*"dir. Eserleri, kendi el yazması olup birer nüshadan ibarettir.

"*Dîvân*"ı üzerinde Necdet Tozlu tarafından bir doktora çalışması yapılmış¹³; bu eser Ziya Açıkgöz tarafından "*Ebyât*" adıyla Latinize ederek yayınlanmıştır.¹⁴ *Dîvân*'ında toplam 311 şiir bulunmaktadır. *Dîvân* dışında kalan şiirler de dâhil edilerek bu sayı 359'a çıkarılmıştır.

"*Kısas-ı Enbiyâ*"yı ise dedesi Büyük İrşâdî Baba te'lif etmeye başlamış, Hz. Yusuf kıssasına kadar yazmış, geri kalan kısmını kendisinden sonra gelecek torununun tamamlayacağını söylemiştir. Gerçekten de sözkonusu eserin geri kalan kısmını daha sonra torunu Ağlar Baba tamamlamıştır. Bu eser, Bayburt Üniversitesi Bayburt Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından tıpkıbasım ve Latinize edilmiş haliyle iki ayrı kitap olarak yayınlanmıştır.¹⁵

"*Tasavvuf Mesnevîsi*" ise, 1647 beyit ve 103 dörtlük ile bir kısım düz yazıdan oluşmaktadır. Bu eser de Ziya Açıkgöz tarafından Latinize edilerek yayınlanmıştır.¹⁶

"*İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri ve Şem'ûn Gâzî Mesnevîsi*" ise, isminden de anlaşılacağı üzere iki ayrı bölümden meydana gelmektedir. Eser, toplam 934 beyitten müteşekkildir. 458 beyitten ibaret olan ilk bölümünde İnnâ Enzelnâ yani Kadr sûresinin tefsîri yer almaktadır. İkinci bölümde ise, Kadr sûresinin esbâb-ı nüzûlü olduğu nakledilen Şem'ûn Gâzî'nin küffarla bin ay süren savaşları ve kahramanlıkları anlatılmaktadır. Şem'ûn Gâzî, İsrail oğulları arasında yaşamış olağanüstü bir kahramandır. Bu bölüm bir cenk-nâme olup Dedekorkut hikâyelerine benzeyen bir anlatımı vardır.

Ağlar Baba'nın "İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri"nin Çeviri Yazısı

Makalemizin bu bölümünde Ağlar Baba'nın "*İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*" isimli eserini günümüz alfabesine çevireceğiz. Bu tefsîr, manzûm olarak te'lif olunmuştur. Tefsîr tarihine baktığımız zaman manzûm tefsîrlerin çok fazla yaygın olmadığını görüyoruz.¹⁷ Bunun nedeni, herhalde birçok

¹³ Bk. Necdet Tozlu, Ağlar Baba Divanı İnceleme-Metin, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2002.

¹⁴ Ağlar Baba, *Ebyât*, hazırlayan: Ziya Açıkgöz, yy: Aktif Yayınları, 2016.

¹⁵ İrşâdî Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, Bayburt: Bakütam, 2017.

¹⁶ Ağlar Baba, *Tasavvuf*, hazırlayan: Ziya Açıkgöz, yy: Aktif Yayınları, 2016.

¹⁷ Manzûm tefsîrlere örnek olarak, Ebü'l-Berekât Bedrüddîn Muhammed b. Radiyyüddîn Muhammed el-Gazzî el-Âmirî'nin (ö. 984/1577), "et-Teysîr fi't-tefsîr" isimli tefsîri gösterilebilir. Tefsîru'l-Gazzî olarak tanınan bu eser, önce altmış bin beyit olarak yazılmış, sonra yirmişer bin beyitlik iki genişletme çalışmasıyla yüz bin beyte tamamlanmıştır. (Bk. Fatih Çollak-Cemil Akpınar, "Bedreddin Gazzî", DİA, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, XIII, 537)

âlimin Kur'ân'ı nazmen tefsîr etmeyi doğru bulmamalarıdır. Onlara göre, Kur'ân'ın mübarek lafızlarını ve manâsını nazm sûretiyle muhafaza ve edâ çok kere mümkün olamaz.¹⁸

Ağlar Baba'nın bu tefsîri, ailesi tarafından muhafaza edilerek günümüze kadar ulaşmıştır. Tek nüshadan ibaret olup el yazısıyla ve harekeli olarak yazılmış olan bu tefsîr, klasik mesnevî tarzında “*mefâilün mefâilün mefâil*” vezninde kaleme alınmıştır. Bilindiği üzere mesnevî, edebiyatımıza Fars edebiyatından geçmiş olup birbiriyle kafiyeli ikişerli mısralardan oluşan bir nazım şeklidir.

Bu tefsîri günümüz alfabesine çevirirken metni olduğu gibi aktardık, eserdeki Bayburt yöresinde kullanılan ağız özelliğini de muhafaza ettik.¹⁹ Metinde geçen âyet ve hadislerin manalarını ve günümüzde fazla kullanılmayan kelimelerin anlamlarını her sayfanın alt tarafında belirttik. Sayfa numaralarını ise her sayfanın ilk beytinden önce kaydettik.²⁰

¹⁸ Bk. Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsîr Tarihi ve Tabakatü'l-Müfessirîn*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1973, II, 645

¹⁹ Ağlar Baba bu eserde yöresel ağız özelliklerini çok kullanmıştır. Mesela; bilür (bilir), bulak (bulalım), olak (olalım) vb. birçok kelime, Bayburt yöresinde kullanıldığı şekilde zikredilmiştir.

²⁰ Yazma eserlerde, bugün uygulanmakta olan sayfaların üstüne veya altına numara koyma sistemi mevcut değildir. Sayfalar, bir önceki sayfanın altındaki sol köşeye sonra gelen sayfanın ilk kelimesi yazılarak gösterilir ve buna “reddade” denilir. Ancak bu eserde reddade bulunmakla beraber her sayfanın üst tarafında da sayfa numaraları vardır. Bu sayfa numaraları, büyük ihtimalle sonradan ilave edilmiştir. Zaten sayfa numaralarının metinden farklı mavi renkli olmasından da onların sonradan yazıldığı anlaşılmaktadır.

Bismi'llâhir-rahmâni'r-rahîm

[1]

Murgi dîlsin²¹ rûz i şeb²² durma emân

Lâ civâr mülkinde eylegıl fugân²³

Bülbül olub ol şeherde kon güle

Durma ağla her seher gonca güle

Güli tanı şebneminden kon dala

Ağla durma orda yalvar Allah'a

Ol gülin üstine konmagıl²⁴ ağır

Atla daldan dala sen Allah'a çağır

İnme daldan bakmagıl sen gayrıya

Nâşi²⁵ bağda konma sen bir çalıya

Hayme²⁶ kurmuş ol gül üstine Nebî

Gir ol hayme altına olma ğabî²⁷

Haymenin bir kapusi var ey gözüm

Etrafında salviler²⁸ düzüm düzüm

Hayme altında o güle durma gir

Hikmeti seyr it de sen murada ir

Âşık olan girer elbet ol bâba²⁹

Söyle gül evsâfını³⁰ Ağlar Baba

Âşık olan gül dalına konmasa

Haymenin altına başın sokmasa

²¹ Murgi dîl: Gönül kuşu

²² Rûz i şeb: Gece gündüz

²³ Fugân/Figân: İztırapla bağırma, haykırma, feryat etme

²⁴ Konmagıl, "konma" demektir. Eski Türkçe'de "-gıl, -gil" eki, ikinci tekil şahıs emir eki olarak kullanılmıştır.

²⁵ Nâşi: Yabancı

²⁶ Hayme: Çadır

²⁷ Ğabî: Anlayışı kıt, kalın kafalı, ahmak

²⁸ Salvi: Selvi

²⁹ Bâb: Kapı

³⁰ Evsâf: Vasıflar, özellikler

Belki kondi gül bağından gayrıya
Nâsî bağda fugân itmez gayrıya

[2]

Âşık olan murgî³¹ kuş gibi öter
Her seherde mihrabına ol girer

Hak Teâlâ hikmet izhâr eylemiş³²
Mihrabın önünde gül halk eylemiş

Âşık olan mihraba ikbâl ider³³
Mihrabın önünde gülşâne³⁴ girer

Bülbül olur gülde fugânı kurar
Al yeşil mihrabı ol ru'yet kılar³⁵

Ahiret nişanlarından bir nişan
Mihraba girdi evvel Nebî zîşân³⁶

Şimdi bülbül daha güle konmıyor
Gül kapalı şebnemini virmiyor

Gül kapanmış hâr³⁷ içinden çıkmıyor
Leyl ü nehâr³⁸ gül şâhını gözliyor

Şâh güle konarsa hâr gülin açar
Bülbül olan ol zaman dala uçar

Ol gülin üstüne sen de konsana
Leyl ü nehâr Allah'a yalvarsana

Gül şâhından esdi sana işbu derd
Kon o dala dalda itmegil inad

³¹ Murg: Kuş

³² İzhâr etmek: Açığa vurmak, göstermek

³³ İkbâl etmek: Yönelmek, yaklaşmak, ilerlemek, girmek

³⁴ Gülşân/Gülşen: Gül bahçesi, gülistan

³⁵ Ru'yet kılmak: Görmek

³⁶ Zîşân: Şanlı, şerefli

³⁷ Hâr: Diken

³⁸ Leyl ü nehâr: Gece gündüz

Bu cihâna hep gelen oldi fânî
Hâbe³⁹ varma bâkî mekânın tani

Fânî dünya kimseye mülk olmadı
Hep gelenlerin birisi kalmadı

Bu fânîye asla sen meyl eyleme
Geç bâkîye burda kaluram dime

Bu fânîde kimse mekân kılmadı
Bes⁴⁰ Nebî zîşân muhalled⁴¹ olmadı

Ölmeden evvel ölüp de sine⁴² gir
Allah ile halvet⁴³ ol murada ir

[3]
Ulvîden⁴⁴ çün geldik indik süfliye⁴⁵
Bes gerekdür yine gidek ulvîye

Yani bu fânîden uzleti kılak
Rihlet-i hîninde⁴⁶ ulvîyi bulak

İrcîi⁴⁷ hitabı çün bir gün gelür
Zanma ki cân daima tende durur

Cân kafesde daima kalmaz uçar
Bâkî mülke ol zaman uçar geçer

Akılısen koy bu mekr⁴⁸-i fânîyi
Rûz i şeb sen taleb eyle bâkîyi

³⁹ Hâb: Uyku, rüya

⁴⁰ Bes: Yeter, yetiştir, elverir, kâfi

⁴¹ Muhalled: Ebedî, sonsuz, ölümsüz

⁴² Sin: Kabir, mezar, ölü defnedilen yer

⁴³ Halvet: Yalnız kalma, baş başa kalma

⁴⁴ Ulvî: Yüce, yüksek, âlî

⁴⁵ Süflî: Aşağıda bulunan, alçak, bayağı

⁴⁶ Rihlet-i hîn: Yolculuk ânı (ölüm)

⁴⁷ İrcîi: "Bana (Rabbine) geri dön" anlamında bir emir olup Kur'an'da (el-Fecr 89/8) ayetinde geçmektedir.

⁴⁸ Mekr: Tuzak, hile, düzen, aldatma

Günbegün zikrini müzdâd⁴⁹ eylegil
Bâkî mülkin hoş müzeyyen⁵⁰ eylegil

Ey bizi halk eyleyen Yezdânımız⁵¹
Binbir adlu zülkemâl⁵² sübhânımız

Yâ ilâhî sen bilürsin hâlimi
Rûz i şeb sen bülbül eyle dilimi

Fazlın irdi yâ İlâhe'l-âlemîn
Kalbimi dilimi sen eyle emîn

Kalbimi dünyaya meyyâl eyleme
Hikmetinden dilimi lâl eyleme

Avn⁵³ idersin ya İlâhî Girdigâr⁵⁴
Bir hikâye ideim bes âşikâr

Hâl-i insandan evvel vasf idelim
Sâniyen⁵⁵ hikâyei nakl idelim

Hak Teâlâ kullarına duyurur
Azamet-i şânı ile buyurur

Tahkîk⁵⁶ Allah cehîmi⁵⁷ halk eyledi
Nar için ekseri ins i cin eyledi

İns i cinnin bir acâib kalbi var
Hayrı hidayeti bilmez fikri var

[4]
Anlar için vechi⁵⁸ üzre gözi var
Hakkı görmez hem bî-ibret sözi var

⁴⁹ Müzdâd: Ziyadeleşmiş, artmış, çoğalmış

⁵⁰ Müzeyyen: Zinetli, süslenmiş

⁵¹ Yezdân: Allah (Farsça'da)

⁵² Zülkemâl: Kemâl sahibi

⁵³ Avn: Yardım

⁵⁴ Girdigâr: Mutlak fail olan, kâinatı yaratan (Allah)

⁵⁵ Saniyen: İkinci olarak

⁵⁶ Tahkîk: Muhakkak, doğru, gerçekten

⁵⁷ Cehîm: Cehennem

⁵⁸ Vech: Yüz, çehre

Yiri göğü çün te'arrâ⁵⁹ eylemez
İbret ile çünki ru'yet kılamaz

Çeşm-i⁶⁰ basiretleri a'mâ bile
Eyyü vechiyle⁶¹ bakub ibret ala

Anlar için sağda solda sem'i⁶² var
Hakk-ı Kur'an'ı işitmez üzni⁶³ var

Anların kulakları samdur⁶⁴ veli
İşitmezler hak sözi doğru yoli

Bes fiilleri de butlân⁶⁵ işidür
Eğri sözle fahşâi münkir işidür

Kalb ki hayri Hüdâi fikr eylemez
Ol zaman kulaklar hak söz dinlemez

Kalbi a'mâ hikmeti ol göremez
Mahlûk-i Hüdâ'ya nazar kılamaz

Kalblerinde anların perde olur
Hikmeti fikr itmeyub ebter⁶⁶ kalur

Hem basîretleri görmez çün izi
Yiri göğü anı günü yıldızı

Ru'yet ider amma mana alamaz
Nazar idüb sâni'ini⁶⁷ bulamaz

Çün hakikat sâni'ini bulamaz
Kalb zübânından⁶⁸ işaret alamaz

⁵⁹ Te'arrâ kelimesi, "soyunma, çıplak kalma, bir işten beri ve uzak olma" demek olup mana olarak bu cümleyle uymamaktadır. O, "araştırma ve inceleme" anlamındaki "teharri" kelimesinden galat olabilir.

⁶⁰ Çeşm: Göz

⁶¹ Eyyü vechiyle: Her hangi bir şekilde

⁶² Sem': Duyma hassası, kulak

⁶³ Üzn: Kulak

⁶⁴ Sam: Sağır

⁶⁵ Butlan: Batıl olma, haktan uzak olma

⁶⁶ Ebter: Eksik, noksan, sonuçsuz

⁶⁷ Sâni': Yaratan, halk eden (Allah)

⁶⁸ Zübân/Zebân: Dil, lisan

Dil gözi ru'yet ider hak bulur
Ol zaman zâhir gözi ibret alur

Çünkü bu göz manai kalbden alur
Yani demek kalb gözi feyzi virür

Müminin cümlesi çün feyze irer
Ekserisi fi'l-i şakiyye girer

[5]
Fi'l-i şakî çünkü feyzi alamaz
Kalb zübânı fem⁶⁹ zübâne viremez

Anın için hakkı ru'yet idemez
Dünyada ibret nazarla gezemez

Hak Teâlâ insanı halk eyledi
Sağda solda iki kulak eyledi

Kudretinden gör ki Allah neyledi
Sol kulak zahrında kalb halk eyledi

Kalb gözin açarsa kulak da açar
Nâsih olur hak sözi arar seçer

Yani demek kalb ki çün feyzi alur
Kafadaki kalbe ol feyzi virür

Kalb ki hayri Hüdâi çün fikr ider
Ol fikr çün kalb kulağına irer

Kalb ki hayri Hüdâi fikr eylemez
Ol zaman kulaklar hak söz dinlemez

Göz kulak kârını fuâddan⁷⁰ alur
Kalb sönük olursa göz sem' örtülür

Kul ki bu sıfatla muttasıf olur
Misli hayvana mukârin⁷¹ çün olur

---

⁶⁹ Fem: Ağız

⁷⁰ Fuâd: Kalb, yürek, gönül

⁷¹ Mukârin: Yakın, bitişik

Belki hayvandan anlar mudil⁷² olur
Anın için hak tarîki oturur

Hayvan olan yolini güzel bulur
Zarar ziyanını ol tanub bilür

Gâfil insan kendini a'lâ bilür
Kendini yoldan aşağıya vurur

Bu sıfatla çün olursa bir kişi
Gâfil olur aramaz doğru işi

Oku Ağlar Baba Kur'an'dan delîl
Dinleyenler dimesinler boş nakîl

[6]
Zanmayız ki yok yire laf eyledim
İşbu âyâten aluben⁷³ söyledim

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ
بِهَا وَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَهُمْ أَدَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا
أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ⁷⁴

Kul oldur ki dâim Allah dileye
Ağlayub halden hale nakl eyleye

Allah'ın zikrine müdâvim⁷⁵ ola
Mâ lâ ya'nî⁷⁶ gayriden fârik⁷⁷ ola

Mâ lâ ya'nî gaybeti⁷⁸ terk eyleye
Dört kitabdan sözünü ol söyleye

⁷² Mudil: Doğru yoldan saptıran, kötü yola sevk eden, dalalete düşüren

⁷³ "Aluben", "alıp" demektir. Bu gün "-ıp, -ip, -up, -üp" şeklinde fiillere bitişen zarf-fiil ekleri, Eski Türkçe'de "-uban, -üben" biçiminde kullanılmıştır.

⁷⁴ Ayetin anlamı şöyledir: "Cinlerden ve insanlardan çoğunu cehennem için yarattık. Onların kalpleri vardır, onunla anlamazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. Onlar hayvanlar gibi, hatta daha sapıktırlar. Onlar gafillerin kendileridir." (el-A'râf 7/179)

⁷⁵ Müdâvim: Devam eden

⁷⁶ Mâ lâ ya'nî: Manasız, boş, saçma, abes

⁷⁷ Fârik: Fark eden, ayırt eden

⁷⁸ Gaybet/Gıybet: Dedikodu yapma, arkasından çekiştirme

Nakliyle⁷⁹ akıyla Hakk'ı birleye
Ru'yet-i eşyaa şefkat eyleye

Kalb oldur ki hikmetini fikr ide
Sırr-ı zamîrini⁸⁰ kalbde zikr ide

Sırr-ı zamîr dâima kalbde ola
Sırrıyla ol cihânı ru'yet kıla

Kalb ki korkar dâimâ havflî⁸¹ olur
Ru'yet-i eşyâda Allah'ı bulur

Göz oldur ki cânda ol cânı göre
Neye ru'yet eylese ma'nâ ala

Yiri göği anı günü seyr ide
Allah'ın birliğine ikrâr ide⁸²

Cân oldur cânda ol cânı bula
Hay⁸³ olup Allah ile halvet⁸⁴ ola

Ol tuyûr bûm⁸⁵ gibi mezkete⁸⁶ gire
Vahdetin cânın⁸⁷ içüb necât⁸⁸ göre

[7]
Bûm gibi daima vahdette dura
Leyl ü nehâr Allah'a na're⁸⁹ vura

Dîl oldur ki bülbül gibi hem öte
Allah'a gonca güle fugân ide

⁷⁹ Naklî: Nakle dayanan, rivayet edilen şey

⁸⁰ Zamîr: İç, içyüz; kalb, vicdân; gönülde gizli olan sır

⁸¹ Havf: Korku

⁸² İkrâr etmek: Dil ile söylemek, bildirmek

⁸³ Hay: Diri, canlı

⁸⁴ Halvet: Yalnız kalma, baş başa kalma

⁸⁵ Tuyûr bûm: Baykuş (Farsça)

⁸⁶ Mezket: Mescid, halvet ve inziva yeri

⁸⁷ Câm: Cam ve topraktan yapılmış bardak, içki kadehi

⁸⁸ Necât: Kurtulma, kurtuluş, halas

⁸⁹ Na're: Nâra kelimesinin eski metinlerde kullanılan asıl şekli olup "yüksek sesle bağırma ve hay-kırma" anlamındadır.

فَتَكُونُ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا
فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ⁹⁰

Fem⁹¹ içinde dili çün tahrik ide
Allah ile gonca güli zikr ide

Dîl oldur ki rûz i şeb murgi ola
Dünya sohbetinden ebsem⁹² lâl ola

Akl oldur ki daima sultan ola
Nefse emir gizlü hikmete dala

Padişahdur nefsi zîrine⁹³ ala
Leyl ü nehâr Allah'a hizmet kıla

Padişah olan kişi hâkim olur
Mutmainne⁹⁴ şehrine hükmi virür

Ol şehere asla adüv⁹⁵ alamaz
Burc-i kal'ası kavîdur⁹⁶ giremez

Sem' oldur ki daima meftûh⁹⁷ ola
Savt-i zembûrdan⁹⁸ bile mana ala

Küllü esvâta⁹⁹ semâ'ını vire¹⁰⁰
Perr-i bâl savtında¹⁰¹ Allah'ı göre

⁹⁰ Ayetin anlamı şöyledir: "Onlar yeryüzünde dolaşmadılar mı? Eğer dolaşsalar, akledecek kalpleri ve duyacak kulakları olurdu. Muhakkak ki gözler kör olmaz; sinelerdeki kalpler körelir." (el-Hac 22/46)

⁹¹ Fem: Ağız

⁹² Ebsem: Sessiz

⁹³ Zîr: Alt, aşağı

⁹⁴ Mutmainne: Doyuma, huzura ve rahata kavuşmuş anlamında olup daha çok nefsin bir sıfatı olarak kullanılır. Bu nefis, kötü sıfatlardan sıyrılmış ve güzel ahlakla ahlaklanmıştır. (bk. Cebecioğlu, *Ta-savvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 256)

⁹⁵ Adüv: Düşman, hasım

⁹⁶ Kavî: Güçlü, kuvvetli, sağlam

⁹⁷ Meftûh: Açılmış, açık

⁹⁸ Savt-ı zembûr: Eşek arısının sesi

⁹⁹ Küllü esvât: Bütün sesler

¹⁰⁰ Semâını vermek: Kulak vermek, işitmek

¹⁰¹ Perr-i bâl savt: Gönül kanadının sesi

Allah için her şeyi hoş dinleye
Allah'ın sun'ini¹⁰² andan anlaya

Ukûl¹⁰³ hem gayr-i ukûl esvât ider
Allah'ın sun'ini çün isbât ider

Biz ki kulniz kul olan Allah diye
Mahlûk a'lâ¹⁰⁴ kendine ednâ¹⁰⁵ diye

Allah için her şeyi a'lâ göre
Kâffe-i¹⁰⁶ mahlûka ışkını vire

Biz ki mahlûk hâlîka¹⁰⁷ âşık olak
Her şeye bu ışk ile hürmet kılak

[8]
Âşık olak yok yire boş gezmeyek
Ömrimizi çün hebâa vermeyek

Âşık olan her şeyi idrak ider
Yire göğe fikr ile nazar ider

Cümle mahlûka bakar hisse alur
Daima ol kendini ednâ bilür

Kesret-i¹⁰⁸ âlemden vahdete irer
Leyl ü nehâr Allah'a fugân ider

Vahdet içre ağlayup çün yaş töker¹⁰⁹
Secde idüb Allah'a başın eğer

Ânâe'l-leylîde¹¹⁰ ol güle konar
Al yeşil mihrabda fugânı kurar

¹⁰² Sun': Yaratma, halk etme

¹⁰³ Ukûl: Akıllar

¹⁰⁴ A'lâ: (Daha, en, pek) yüksek, çok şerefli

¹⁰⁵ Ednâ: Pek aşağı, bayağı, âdi

¹⁰⁶ Kâffe: Hep, bütün, cümle

¹⁰⁷ Hâlik: Yaratıcı (Allah)

¹⁰⁸ Kesret: Çokluk, çok olma

¹⁰⁹ Tökmek, "dökmek" demektir. Bugün "d-" ünsüzü ile başlayan kelimeler, Eski Türkçe'de "t-" ile başlamakta idi.

¹¹⁰ Ânâe'l-leylî: Gece yarısı

Sağ tarafta sır kapui ol görer
Feth olursa¹¹¹ âlemi ol seyr ider

Hem Muhammed'in gülünü seyr ider
Gâyyesi¹¹² yok akli başından iter

Dibâcemiz¹¹³ çok tavîl¹¹⁴ oldi temâm
Okuyup dinleyene vâfir¹¹⁵ selâm

Düzdüğüm dibâce hak yokdur hebâ¹¹⁶
Dimeyin lafi sevir Ağlar Baba

İki cevap imlâya¹¹⁷ ben âlâmam¹¹⁸
Çok acizem dâli kâfa vuramam

Kalbe hikmetten rîh-u gül viriyor
Anın için işbu dilim söylüyor

Rîh-u gül yani melek vasf idiyor
Bu ecilden¹¹⁹ dibâce uzanıyor

Zanmayın ki kendi özümden söyledim
Söyleden söyletdi ben de söyledim

Nûr kalem çün arşa yazmış tâ ezel
Bizi söyledir Hüdâi lemmâ yezel¹²⁰

[9]
İzn idersin yâ İlâhî Girdigâr¹²¹
Vasf ideim bir hikâye yâ Kibâr

¹¹¹ Feth olmak: Açılmak

¹¹² Gâyye: Netice, son

¹¹³ Dibâce: Önsöz, başlangıç, mukaddime

¹¹⁴ Tavîl: Uzun

¹¹⁵ Vâfir: Çok, bol

¹¹⁶ Hebâ: Yok yere, boş, nafile

¹¹⁷ İmlâ: Söyleyip yazdırma

¹¹⁸ Âlâmam: Elem çekiyorum

¹¹⁹ Ecl/Ecil: Sebep, illet

¹²⁰ Lemmâ yezel: Zevâl bulmaz, yok olmaz, bâkî, daimî (Allah'ın sıfatlarından)

¹²¹ Girdigâr: Mutlak fail olan, kâinatı yaratan (Allah)

Bir hikâye nakl ideim Girdigâr
Biz gidek kalsun giruye yâdigâr

Aç dilimi yâ İlâhî Müste'ân¹²²
Virme kalbime kudûret¹²³ sen emân

Kalbimi dilimi feth it¹²⁴ yâ İlâh
İtme sönük sen bilürsin Padişah

Leyl ü nehâr beni ağlatdın Ğanî¹²⁵
Koyma 'âil¹²⁶ eĝnâ¹²⁷ eyle sen beni

Hem dahi ışkımı müzdâd¹²⁸ eylegıl
Hikmetin kalbime ilhâm eylegıl

Rûz i şeb ben seni çün zıkr ideim
Bülbül eyle dilimi bes ben öteim

Sen bilürsin yâ İlâhe'l-âlemîn
Kalbime Kur'ân'ı nakş eyle hemîn

Leyl ü nehâr ağlarım yâ Rab sana
Esrâr-ı Kur'ân'ı ilhâm it bana

İbtidâ¹²⁹ biz bir salavât virelim
Sonra andan kıssai nakl idelim

Evvelâ sûrei tefsîr idelim
Sâniyen¹³⁰ ol gaziyi vasf idelim

Çünkü evvel gaziyi vasf eylesek
Sâniyen sûrei tefsîr eylesek

¹²² Müste'ân: Kendisinden yardım istenen, yardım beklenen (Allah)

¹²³ Kudûret: Keder, sıkıntı, üzüntü, gam

¹²⁴ Feth etmek: Açmak

¹²⁵ Ğanî: Zengin ve varlıklı anlamında olup Allah'ın sıfatlarından biridir.

¹²⁶ 'Âil: Fakir ve muhtaç

¹²⁷ Eĝnâ: Zengin

¹²⁸ Müzdâd: Ziyadeleşmiş, artmış, çoğalmış

¹²⁹ İbtidâ: İlkin, en önce, başta

¹³⁰ Sâniyen: İkinci olarak

Fer'i asla takdîm itmiş çün olur
Kâide-i küle muhâlif olur

Her ne kadar Şem'ûn evvel geldiye
Cebrâîl peygambere vasf itdiye

[10]

Zülcelâl¹³¹ Ahmed'i akdem¹³² eyledi
Kur'ân-ı Kerîm anı veli eyledi

Anlayana bu kadar mana yiter
Söyle Ağlar Baba tefsîrden haber

Hak Teâlâ her şeye âlimdur hem
Ne mekânda istesen hazırdu hem

Mahlûkunun her bir halini bilür
Yirde gezen çün mûrun¹³³ izni görür

Cümlenin hâlıkı oldur lem yezel¹³⁴
Yirde gökde âmmeden¹³⁵ oldur güzel

Hak Teâlâ dünyai halk eyledi
Nice nebî nice mürsel yolladı

Kimisine suhuf¹³⁶ irsâl eyledi¹³⁷
Dört nebiye kitab inzâl eyledi¹³⁸

Her nebiye göre ahkâm eyledi
Ol nebiler hükmi îfâ eyledi

Çün ecel câmindan¹³⁹ anlar içdiler
Bu fenadan bâkî mülke göçdiler

¹³¹ Zülcelâl: Celal yani büyüklük ve ululuk sahibi olan Allah

¹³² Akdem: En önce gelen, en başta gelen, en önemli

¹³³ Mûr: Karınca

¹³⁴ Lem yezel: Zevâl bulmaz, yok olmaz, bâkî, daimî, lâyezeli (Allah'ın sıfatlarından)

¹³⁵ Âmme: Umum halk, kamu, herkes

¹³⁶ Suhuf: Allah'ın dört büyük kitaptan başka bazı peygamberlere gönderdiği vahiyleri ihtiva eden sahifeler

¹³⁷ İrsâl eylemek: Göndermek

¹³⁸ İnzâl eylemek: İndirmek

¹³⁹ Câm: Kadeh, bardak

Yüz suhufi dört nebiye yolladı
Tevrat'ı Musa'ya inzâl eyledi

Ol Davud Nebi'i hem şâh eyledi
Zabur'i Davud'a çün bahş eyledi

İbn-i Meryem'i ruhından eyledi
Ol İsa mevtâları zind eyledi¹⁴⁰

İncil'ü İsa okub tutdi oruç
Bu fânîden itdi göklere urûc¹⁴¹

Geçdi İsa'dan sonra hem çok zemân
Geldi Muhammed Nebî dehre¹⁴² hemân

Hak Teâlâ anı sultân eyledi
Yiryüzine hem anı mâh¹⁴³ eyledi

[11]
Şânını gayetle âlî eyledi
İnse cinne hem anı şâh eyledi

Anı âlemlere rahmet eyledi
Hem beşîr ve hem de nezîr¹⁴⁴ eyledi

Kur'ân-ı Kerîm'i ona yolladı
İnse cinne anı rehber eyledi

Müminleri cenneti tebşîr ide¹⁴⁵
Küfri küffârı narıyla korkuda

Hak Teâlâ Cibrîl'e emr eyledi
Ya melek cennet kuşuni al didi

¹⁴⁰ Zind eylemek: Diriltmek, canlandırmak

¹⁴¹ Urûc: Yükselme, yukarı çıkma

¹⁴² Dehr: Dünya, âlem, cihan

¹⁴³ Mâh: Gökteki ay, kamer

¹⁴⁴ Beşîr: Müjde getiren, müjdeleyen

Nezîr: (Peygamber hakkında) insanları doğru yola getirmek için Allah'ın vereceği cezaları bildirip korkutan ve uyaran

¹⁴⁵ Tebşîr etmek: Müjdelemek

Aldı Cebrâil Burak'ı ol zaman
Geldi didi ya Habîb Nebi zîşân

Ya Muhammed Burak'ı sen bin didi
Lâ mekân şehrine avdet it¹⁴⁶ didi

Lâ mekân şehrine çün azm eyledi
Ol şehirde Rahmân ile söyledi

Allah ile hem tekellüm eyledi¹⁴⁷
Her bir ahlakını ol cezb eyledi

Hak Teâlâ çün buyurdi ya Habîb
Zâtını ümmetini kıldım tabîb

Hak Teâlâ ânı ma'sûk eyledi
Gizlü ilminden ona bahş eyledi

Virdi iki ilmi eşref eyledi
Perçemini tillerime sar didi

Perçeminin tillerini seçdi hem
Ayât-ı kübrâya zülfin sardı hem

Hak tiline zülfini sardı Rasûl
Allah'ın vasfıyle vasıflandı ol

Perçemi dünyai bütün kapladı
Dünya azablarını ref' eyledi

[12]
Mümini ol küffârı ayırmadı
Cümlesinden azabı ref' eyledi

Hurşûdi¹⁴⁸ dünyai tenvîr eyledi¹⁴⁹
Yiryüzinden azabı ref' eyledi

¹⁴⁶ Avdet etmek: Geri dönmek

¹⁴⁷ Tekellüm eylemek: Konuşmak

¹⁴⁸ Hurşûd/Hurşîd: Güneş

¹⁴⁹ Tenvîr eylemek: Aydınlatmak, ışıklandırmak

Mümine cenneti tebşîr eyledi¹⁵⁰
Dünyada küffârı çün şâd eyledi¹⁵¹

Bî-imâna¹⁵² ol şefâat eyledi
Yani dünyadan azab azm eyledi

Şemsi¹⁵³ bu fânii çün mest eyledi
Küfri küffâra şefaât eyledi

Hak Teâlâ Nebî'ye lutf eyledi
Gökyüzinden azâbı kat' eyledi¹⁵⁴

Şânını gâyetle eşref eyledi
Nûri azâbları hep kat' eyledi

Nûri dünya gayyâsın¹⁵⁵ tenvîr ider
Ta ilâ yevmi'l-kıyâm¹⁵⁶ böyle gider

Hak Teâlâ Cibrîl'e emr eyledi
Ya melek var habîbimi gör didi

Ta selefdeki hâli söyle ona
Şem'ûnu'l-Gâzî'yi vasf eyle ona

Ol hikâyei güzelce dinlesin
Ümmetini hâbden¹⁵⁷ ikâz eylesin

Anlara bir kapu küşâd ideim¹⁵⁸
Rahmetimden anları şâd ideim

Küntü kenzim¹⁵⁹ sırrını çün feth ideim
Bin ayın ecrini bir şeb¹⁶⁰ vireim

¹⁵⁰ Tebşîr eylemek: Müjdelemek

¹⁵¹ Şâd eylemek: Sevindirmek, memnun etmek

¹⁵² Bî-imân: İman etmeyen

¹⁵³ Şems: Güneş

¹⁵⁴ Kat' eylemek: Kesmek

¹⁵⁵ Gayyâ: Cehennemde bir kuyu veya derenin adı olup mecazen belalı yer, içine düşenin kolay kolay bir daha çıkamayacağı yer veya vaziyet anlamında kullanılır.

¹⁵⁶ İlâ yevmi'l-kıyâm: Kıyamet gününe dek

¹⁵⁷ Hâb: Uyku, rüya

¹⁵⁸ Küşâd etmek: Açmak

¹⁵⁹ Küntü kenz.. : Bununla mutasavvıflar arasında kuts-i hadis olduğu söylenen "عَيْنُ كَنْزٍ مَخْفِيًا فَخَلَفْتُ الْخَلْقَ لِتَعْلُوِي" yani "Gizli bir hazine idim, bilineyim diye mahlukâtı yarattım." (Bk. Ebu'l-Fidâ İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, tahk: Ahmed Kalas, Haleb: Mektebetü't-türâsî'l-İslâmî, ts., II, 132) sözüne işaret edilmektedir.

¹⁶⁰ Şeb: Gece

Bu gice ben kenzimi¹⁶¹ hem açaram
Kâffe-i mümine rahmet iderem

İznim ile melâike rûh iner
Subha dek müminlere rahmet ider

[13]

Leyle-i Kadri çün eşref eyledim
Nice mâh¹⁶² hem sâldan¹⁶³ efdal eyledim

Geldi Cibrîl Mustafa'nın yanına
Zî-seâdet zî-beşâret şânına

Didi Cibrîl ya Muhammed Mustafâ
Tebşîr olsun yine sen buldun safâ

Şem'ûnu'l-Gâzi'i ol vasf eyledi
Eylediği harbini nakl eyledi

Her bir hâlini Nebî'ye söyledi
Ol Nebî ashâbına vasf eyledi

Âl-i ashâb işidüb ağladılar
Sevâbını söyle bize didiler

Ağlayup bes didiler Nebî zîşân
Yâ Muhammed rehber-i âhir zaman

Bes buna eylediler ashab kati
Bize Hak virmez mi çün ol ücreti

Çün bular bu sözde iken nâgihân¹⁶⁴
Mustafâ'ya geldi Cebrâîl hemân

Mustafâ'ya kıyâm itdi ol melek
Didi Cibrîl kabul olundi dilek

¹⁶¹ Kenz: Hazine

¹⁶² Mâh: Ay, senenin on ikide biri

¹⁶³ Sâl: Yıl, sene

¹⁶⁴ Nâgihân: Ansızın, birdenbire

Cebrâîl teblîği tebşîr eyledi
Al bu sûreyi Nebî zîşân didi

Hak Teâlâ sana selâm eyledi
Bin ayın ecrini size yolladı

Bes Nebî zîşân ol hîn¹⁶⁵ gör neyledi
Kırâat idüb kavme tebşîr eyledi

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ¹⁶⁶

Hak Teâlâ gizlü zâhiri bilür
Azamet-i şânı ile buyurur

Biz azîmu'ş-şân bize gelmez elem
Levh-i mahfûza anı yazdı kalem

[14]

Bir mücevherden kalem halk eyledim
Ya kalem yaz diyuben emreyledim

Kur'ân-ı Kerîm'i hep hat eyledi
İşbu sûre-i ki çün ketb eyledi¹⁶⁷

Biz azîmü'ş-şân didik ki ya kalem
Şem'ûnu'l-Gâzî'yi yaz sebab kalem

Ümmü'l-kitâbeyi¹⁶⁸ yazdın aslını
Muhammed'e bildürek az faslını

Biz ki hâkim her şeye hükm iderüz
Her şeyi sebab ile halk iderüz

Şem'ûnu'l-Gâzî'yi sebab iderim
Ashâb-ı ümmetini afv iderim

¹⁶⁵ Hîn: Zaman, vakit

¹⁶⁶ Bu ayetin anlamı şöyledir: "Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sana ne bildirdi?" (Kadr 97/1-2)

¹⁶⁷ Ketb eylemek: Yazmak

¹⁶⁸ Ümmü'l-kitâbe: Kitabenin aslı, esası

Habîbime lütf-i ihsân iderim
Bir gicede ümmetin afv iderim

Bî-mekânım yokdur hem sağım solum
Rızâmı bulan olur hâlis kulum

Ol Muhammed'e mahabbet virmişem
Ümmetini evsat ümmet¹⁶⁹ kılmışam

Hikmetimi ben bilürem yâ kalem
Ümmet-i evsata çekdürmem elem

Bes Muhammed'i âşık hem eyledim
Lütfini şânını çok bol eyledim

Dâim ümmetine nazar iderim
Bî-asir¹⁷⁰ çün yüsr¹⁷¹ ile emr iderim

Tâati teysîriyle¹⁷² emr iderim
Ecr-i azîm¹⁷³ ile kabul iderim

Emri nehyi Kur'ân'ımız duyurur
Azamet-i şânıyla Hak buyurur

Leyl-ü Kadr'i çünki eşref eyledim
Ol gice Kur'an'ı inzâl eyledim

[15]
Gizlü hikmetimi izhâr eyledim
Ya Muhammed Kur'an inzâl eyledim

Levh-i mahfûzuma nazar eyledim
Dünya semâsına inzâl eyledim

¹⁶⁹ Evsat ümmet, orta ümmet demektir. Kur'an'da müslümanlardan "vasat bir ümmet" diye söz edilmiştir (el-Bakara 2/143). Taberî, vasat kelimesini orta yolu takip ederek ifrat ve tefrite kaçmayan şekilde açıklamıştır. (bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, II, 626-627)

¹⁷⁰ Bî-asir: Zor ve güç olmayan, zahmetsiz

¹⁷¹ Yüsr: Kolaylık

¹⁷² Teysîr: Kolaylaştırma

¹⁷³ Ecr-i azîm: Büyük ecir

Arş-ı a'lâdan Kur'ân'ı yolladım
Sema-i dehre¹⁷⁴ çün inzâl eyledim

Ol zaman kenzimiz izhâr eyledik
Beytü'l-izzete¹⁷⁵ biz inzâl eyledik

Allah'ın sun'ine kimse irmedi
Ol semada Kur'ân'ı meks eyledi¹⁷⁶

Be'de'l-inzâl¹⁷⁷ Cibrîl'e emreyledi
Kur'ân'ı Nebî zîşâna yolladı

Cebrâîl muntazır¹⁷⁸ oldi Rahmân'a
Kur'ân'ı getürdi bizim sultâna

Sâlis işrûne¹⁷⁹ ya yigirmi¹⁸⁰ senede
İnzâl itdi zaman-ı tefrîkada¹⁸¹

Cebrâîl Allah'dan aldı fermânı
Âyât âyât aldı geldi Kur'ân'ı

Hak Teâlâ yâ Muhammed bil didi
Leyle-i Kadr'in şânını bil didi

Yâ Muhammed gâyeti kadrini bil
Fazlı ne şey olduğunu anla bil

Leyletü'l-Kadri gâyeten eşreflidür
Bin aydan ol gice hem hayırlıdur

182 لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ

¹⁷⁴ Dehr: Dünya, âlem, cihan; zaman, devir

¹⁷⁵ Beytü'l-izze: Kur'an'ın bir bütün olarak indirildiği ve dünya semasında bulunduğu rivayet edilen yerin adı

¹⁷⁶ Meks eylemek: Bekletmek, durdurmak

¹⁷⁷ Be'de'l-inzâl: İndirdikten sonra

¹⁷⁸ Muntazır: Bekleyen, gözleyen

¹⁷⁹ Sâlis işrûne: Yirmi üç

¹⁸⁰ Yigirmi: Yirmi

¹⁸¹ Tefrîka: Ayrılık, ihtilaf

¹⁸² Ayetin anlamı şöyledir: "Kadir gecesi, bin aydan daha hayırlıdır." (Kadr 97/3)

Ol gice iki rik'at namaz kıyâm
Hayırlıdur bin ay namazdan müdâm¹⁸³

Kıyâm yani bes ibadet eylemek
Yatmayub da ol gice Allah demek

[16]

Ol gice namaz kılub yatmaz ise
Subha dek çün ağlayub Allah dise

Bin ay namaz kılmadan hayırlıdur
Mümini kirden günahdan arıdur¹⁸⁴

Çün müfessirden biri vasf eyledi
Leyle-i Kadir'i tarif eyledi

Bir kelâm buyurdı gice şânına
Rahmetullahi aleyhi rûhına

Ol gicede her amel namaz kıyâm
Hayırlıdur bin ay kıyâmdan müdâm¹⁸⁵

Kıyâm amel bin aydan efdal ola
Leyle-i Kadr bin aydan hâlî ola

Mümin ol gicede hâbe¹⁸⁶ dalmaya
Ol bin ayda Leyle-i Kadr olmaya

Bin ay ecrin ala gâfil olmaya
Leyle-i Kadr ol bin ayda olmaya

Ol sevâb bu giceye mahsusdur hem
Bin ay cihad itmeden makbuldur hem

Bu gicenin şânı gâyet alîdur
Nehârı¹⁸⁷ sıyâm¹⁸⁸ ayının günüdür

¹⁸³ Müdâm: Devam eden, süren, sürekli

¹⁸⁴ Arıdur: Arıtır, temizler

¹⁸⁵ Müdâm: Devam eden, devamlı, sürekli

¹⁸⁶ Hâb: Uyku, rüya

¹⁸⁷ Nehâr: Gündüz

¹⁸⁸ Sıyâm: Oruç

Mümin ol gicei ihyâ itmeli
Sâir amel kıyâm namaz kılmalı

Kiraatle hem Kur'ân okumalı
Elfi şehrin¹⁸⁹ sevâbını almalı

Sadaka virüp taâm yudurmalı¹⁹⁰
Elfi şehrin faziletin bulmalı

¹⁹¹ حَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ

Hak Teâlâ Kur'ân'ında buyurur
Nice ihsân kullarına çün virür

[17]

Kulların fi'lini ol güzel bilür
Kisbine¹⁹² göre kula ücret virür

Mümine ücret virüb de şâd ider¹⁹³
Küffârı azabıyla tahzîr ider¹⁹⁴

Allah'ın rahmetini her kim umar
Gice firâşından¹⁹⁵ irce tiz¹⁹⁶ kalkar

Rabbisine havfiyle¹⁹⁷ dua ider
Yani Allah azabından havf ider

Allah'ın rahmetini dimek umar
Hakka duâ ile ilticâ kılar¹⁹⁸

Yatmayup ol gicei ehyâ kılak
Yalvarub Allah rızasını bulak

¹⁸⁹ Elfi şehri: Bin ay

¹⁹⁰ Taâm yudurmak: Yemek yedirmek

¹⁹¹ Ayetin anlamı: "(Kadir gecesi), bin aydan daha hayırlıdır." (Kadir 97/3)

¹⁹² Kisb/Kesb: Çalışıp kazanma

¹⁹³ Şâd etmek: Sevinçli ve memnun etmek

¹⁹⁴ Tahzîr etmek: Sakındırmak, men etmek

¹⁹⁵ Firâş: Döşek, yatak

¹⁹⁶ İrce tiz: İyice erkenden

¹⁹⁷ Havf: Korku

¹⁹⁸ İlticâ kılmak: Sığınmak

Leyle-i Kadir'de Allah izin ider
Melâike ile rûh yire iner

Rûh melâike bu gice nüzûl ider
Allah'dan müminlere selâm diler

تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ¹⁹⁹

Allah'ın emriyle rûh melek gelür
Yiryüzinde rahmeti vâsi' kılır²⁰⁰

Her bir emr için melâik rûh iner
Hayrı bereketi anlar neşr ider

Leyle-i Kadir'de Hak rahmet ider
Rahmetin gayrisini ol terk ider

Leyle-i Kadir'de Hak rahmet ider
Tâ ki fecrin tulû'ine²⁰¹ ol gider

Hak Teâlâ ol gice rahmet ider
Gayr-i şebde²⁰² selâmeti ref' ider

Bu gice Hak rahmeti eyler caba
Şerh eyle vafını sen Ağlar Baba

[18]

Küntü kenzin²⁰³ sırrı irdi vaktine
Kur'ân'ı Hak inzâl itdi bu gice

Arşdan geldi dünya göğüne indi
Muhammed'e müzde geldi bu gice

Nebilik hil'atin²⁰⁴ Muhammed geydi
Müminler hücceti geldi bu gice

¹⁹⁹ Ayetin anlamı şöyledir: "O (gece)de melekler ve ruh, Rablerinin izniyle herbir iş için inerler." (Kadir 97/4)

²⁰⁰ Vâsi' kılmak: Genişletmek, yaymak

²⁰¹ Fecrin tulû'i: Fecrin doğması

²⁰² Gayr-i şebde: Başka gecede

²⁰³ 153. dipnota bk.

²⁰⁴ Hil'at: Halife ve hükümdarlar tarafından birine iltifat veya mükâfat olarak verilen şeref elbisesi

Yidi kat gökleri münevver kıldı²⁰⁵
Mesrûr oldi yüz üç kitab bu gice

On sekiz bin âleme ziyâ virür
Şer'î şerîf geldi indi bu gice

Sûre-i enzâl çün isbâb²⁰⁶ ider
Rûh melâike nâzil olur bu gice

Birinci kat göğe nidâ olundi
Hep melekler kıyâm itdi bu gice

Allah'ın izniyle ruh melek gelür
Müminlere rahmet ider bu gice

Çün hâdifden²⁰⁷ melekler alur nidâ
Rahmet diler hep melekler bu gice

Rahmet kapuları bu gün açılır
İns ile cin rahmet alur bu gice

Subha dek çün bize selâm olacak
Ruhhâsı nâm²⁰⁸ olmayalım bu gice

Dürlü taatle ibadet idelim
Hak rızası hem bulunur bu gice

Her bir emir bu gecede fasl olur²⁰⁹
Çün hayır şer ketb olundi bu gice

Kâffe-i mümini hep ehli imân
Cehennemden berat alur bu gice

Erzâku rîhu²¹⁰ ecel defterleri
Sahibine teslim oldi bu gice

²⁰⁵ Münevver kılmak: Aydınlatmak

²⁰⁶ Metinde "isbâb" şeklinde kaydedilmişse de o, "isbât" şeklinde olmalıdır.

²⁰⁷ Hâdif/Hâtif: Sesi işitilip de kendisi görülmeyen, seslenici, çağırıcı; gâipten ses veren melek

²⁰⁸ Ruhhâsı nâm: Uykuya ruhsat ve izin veren veya uykusu ucuz ve değersiz olan

²⁰⁹ Fasl olmak: Ayrılmak, neticelendirilmek

²¹⁰ Erzâku rîh: Rızıklar ve rüzgâr

[19]

Leyle-i Kadr'in hayrı faziletin
Kıyâm idenler bulurlar bu gice

Yiryüzini melekler bend eyledi
İbre²¹¹ atsan yire düşmez bu gice

Tâ ki fecre kadar rahmet olunur
Ağlar Baba ağla yatma bu gice

Kim ki kalkar ol gice kıyâm ider
Hak Teâlâ ol kuli razı ider

Bu gicede kıl iki rekât namâz
Yahud Kur'ân okuyup eyle niyâz

Bin ay namaz kılmadan hayırlıdır
Hem bin ay cihaddan ol hayırlıdır

Çok hayır eşrefli gice ol gice
Küllî umûr²¹² ketb olunur²¹³ bu gice

İşbu ayda umûr ahkâm yazılır
Küllisi bu gice takdîr olunur

Bu gicede emr-i hakîm yazılır
Hayır şer ecel rızıklar yazılır

Her bir emri ahkâm cümle yazılır
Sonra andan emr-i azîm virilür

Sâir umûr küllisi hep yazılır
Her bir eri nühsai²¹⁴ câr²¹⁵ olunur

Sonra defter sahibine virilür
Ona göre çün hareket olunur

²¹¹ İbre: İğne

²¹² Küllî umûr: Bütün işler

²¹³ Ketb olunmak: Yazılmak

²¹⁴ Bu kelime metinde "nühsa" şeklinde kaydedilmişse de, o "nüsha" olmalıdır.

²¹⁵ Câr/Çâr: Dört

Rahmet azap hücceti çün düzülür
Cebrâil meleğe teslim olunur

Erzâk nebâtât²¹⁶ kitabı örtülür
Mikâil meleğe teslim olunur

Rîh²¹⁷ u emtârın²¹⁸ beratı yazılır
İsrâfil meleğe teslim olunur

[20]
Kabz-ı rûh²¹⁹ ile ecelin berâtı
Teslim olur Azrâil'e hücceti

Hak Teâlâ kelâmında buyurur
İşbu âyât her bir emri duyurur

²²⁰ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ

Kelâmında böyle hitâb eyledi
Leyletin mübareketin²²¹ Hak didi

Emri ahkâm ol gece takdîr olur
İsmi müsemmâsıyla hep yazılır

Bu senede cümlesi çün yazılır
Tâ ki senenin gayyesini²²² bulur

Bes şakî defterleri hep silinür
Saâdet defterleri tercih olunur

Hem cehennemden beratlar yazılır
Saâdet defterine rabt olunur

Yani demek külli nardan kurturur
Zarfı cennetde muhalled²²³ hem kalur

²¹⁶ Nebâtât: Topraktan biten bitkiler

²¹⁷ Rîh: Rüzgâr

²¹⁸ Emtâr: Yağmurlar

²¹⁹ Kabz-ı ruh: Ruhun alınması

²²⁰ Ayetin anlamı şöyledir: "O (gece)de her hikmetli iş ayrılır." (ed-Duhân 44/4)

²²¹ "Leyletin mübareketin", mübarek bir gece anlamında olup Kur'an'da "Biz onu mübarek bir gecede indirdik. Muhakkak ki biz uyarıcıyız." (ed-Duhân 44/3) mealindeki ayette geçmektedir.

²²² Gayye: Nihayeti, sonu

²²³ Muhalled: Daimi, sürekli ve ebedî

Sır melekler defteri çün ketb ider
Dört mukarreb meleğe teslim ider

Hak Teâlâ Kur'ân'ında buyurur
Gizlü nimet kullarına ol virür

Kulların fi'lini ol güzel bilür
Kisbine²²⁴ göre kula ecir virür

Hak Teâlâ kitab i'tâ eyledi²²⁵
Leyl ü nehâr beni zikr idin didi

Dürlü dürlü zikr ile kâim olun
Rızâ bulun nimete vâsıl olun

[21]
Allah'ın zikrine müdâvim olak
Rızâ bulup cennet içre biz kalak

Gice kalkan nimeti mutlak bulur
Cenblerini²²⁶ medâci'dan²²⁷ ayırur

İtmân²²⁸ ile havfiyle²²⁹ duâ kılar
Yani iki şey içün rahmet umar

İrce²³⁰ kalkuben olar duâ ider
Allah azabından anlar havf ider

Anlar tama'ıyla²³¹ Hakk'a baş eğer
Rahmet içün gözlerinden yaş töker

Yani anlar Hak rızâsını bula
Rızâ bulup cennete vâsıl ola

²²⁴ Kisb/Kesb: Çalışıp kazanma

²²⁵ İ'tâ eylemek: Vermek

²²⁶ Cenb: Yan

²²⁷ Medâci': Yataklar, döşekler

²²⁸ İtmân: Gönül rahatlığı, iç huzuru

²²⁹ Havf: Korku

²³⁰ İrce: Erkenden

²³¹ Tama'ıyla: Umarak, ümit ederek

Hak Teâlâ anların rızkı virür
Virdüğü rızıktan anlar yudurur²³²

İnfâk idüb ol tasadduk itdurur
Miskini fakiri anlar yudurur

Anların ecrini nefsi bilemez
Melek ile cin ol ecri alamaz

Gizlü nimet Allah anlara virür
Ol ni'âmdan²³³ gözleri rûşen²³⁴ olur

Bu hâl ile daima anlar olur
Bu sıfatla Allah'a karîb²³⁵ olur

Gözleri rûşân olur lezzet alur
Yani ahiretde ru'yeti bulur

Ru'yet ider bî-şümâr²³⁶ lezzet alur
Bin sene ru'yet ider bir an bilür

Hem de dünyada anlar fevze irer
Kerâmete iruben ışık görer

Kalb gözi feth oluben olur rûşân
Manen âlem içre ol görer nişân

[22]
Ol nişandan hâsıl olur her bişe
Benzemez ol aya çün hem güneşe

İşbu ayât sâili²³⁷ isket ider²³⁸
Rûşen ile nişan isbât ider

²³² Yudurmak: Yedirmek

²³³ Ni'âm: Nimetler

²³⁴ Rûşen: Aydın, parlak

²³⁵ Karîb: Yakın

²³⁶ Bî-şümâr: Hesapsız, sayısız

²³⁷ Sâil: Suâl eden, soru soran

²³⁸ İsket/İskât etmek: Susturmak, sükût ettirmek

تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا
وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مِّمَّا
أُخْفِيَ لَهُمْ مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءِ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ²³⁹

Kul olan dünyada ne amel kılır
Ona göre her bir ecrini virür

Gerçi ol dünyada hayr işler ise
Müstakîm bâbıyla²⁴⁰ bes gider ise

Gerçi bir kul hayrını terk eylese
Müstakîm bâbına asla varmasa

Hak Teâlâ anların halin bilür
Kisbine²⁴¹ göre cezası virür

Her ne işlerse yazılır cümle heb
Kelamında çün buyurmuş hem celeb²⁴²

Ger hayır işlerse ecrini bulur
Gerçi şer işlerse azabı görür

Hak Teâlâ kudretinden buyurur
Sâlih olan kullarına duyurur

Kenz-i esrârımı²⁴³ izhâr eyledim
Sâlih kullara müheyyâ²⁴⁴ eyledim

Şol şeyi ki gözler anı göremez
Akıl anı hiç te'arrâ²⁴⁵ idemez

Bir kerametdür ki bir men²⁴⁶ bilemez
Melek mürsel künhine çün iremez

²³⁹ Ayetlerin anlamı şöyledir: "Onların yanları yataklardan uzak kalıp Rablerine korkarak ve umarak dua eder ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler. Yaptıklarına karşılık olarak, onlar için nice göz aydınlatici şeyler saklandığını kimse bilmez." (es-Secde 32/16-17)

²⁴⁰ Müstakîm bâbı: Doğru ve düz kapı

²⁴¹ Kisb/Kesb: Çalışıp kazanma

²⁴² "Celebr", "koyun ve sığır gibi kesilecek hayvanların ticaretini yapan kimse" anlamındadır. Bu kelime metinde bu şekilde kaydedilmişse de onun siyak ve sibaktan "Çalab" yani "Tanrı" olduğu anlaşıl-maktadır.

²⁴³ Kenz-i esrâr: Sırların hazinesi

²⁴⁴ Müheyyâ: Âmâde, hazır, hazırlanmış

²⁴⁵ 53 nolu dipnota bk.

²⁴⁶ Men: Kimse

Yani melek mürsel anı bilmedi
Hak Teâlâ neyi ihfâ eyledi²⁴⁷

[23]
Bî-şümâr²⁴⁸ nimet ki kimse bilmemiş
Beşerin kalbine hutûr itmemiş²⁴⁹

Bir kerâmet ki anı göz görmemiş
Bes kulaklar anı hiç işitmemiş

Gizlü nimet şârih anı yazmamış
Kalb-i beşere hutûr çün itmemiş

Kerâmete çün irer necât²⁵⁰ bulur
Kalb açılır gözleri rûşân²⁵¹ olur

Hak Teâlâ kudretinden buyurur
İşbu kavî-i kerâmeti duyurur

أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا
أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ²⁵²

İşbu hadîs sırrına mana virek
Kalbe ilhâm idiyor böyle melek

Çün kerâmetden biraz bahse girek
Dinleyen ihvanlara biz nush idek

Kerâmet ki yani kalb gözin açar
Manen âlemlere ruh uçar geçer

Ahîret nişanların cümle görer
Nice nice şeylere ol seyr ider

²⁴⁷ İhfâ eylemek: Gizlemek, saklamak

²⁴⁸ Bî-şümâr: Hesapsız, sayısız

²⁴⁹ Hutûr etmek: Hatıra gelmek

²⁵⁰ Necât: Kurtulma, kurtuluş

²⁵¹ Rûşân: Aydın, parlak

²⁵² Bu kutsî hadis olup anlamı şöyledir: "(Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:) Ben salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve beşerin kalbinden geçmeyen şeyler hazırladım." (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 8, "Tefsîru Sure Secde", 1, "Tevhîd", 35; Müslim, "Cennet", 2, 5)

Gör ki sâlih kullara Hak neyledi
Kalb-i kasrın²⁵³ sâfi nûrdan eyledi

Çok hicâblar zarfına vaz' eyledi
Hücre-i sâfisini nûr eyledi

Kalb hicâb içerusinde dîk²⁵⁴ olur
Hicâb içre tecellîden dûr²⁵⁵ olur

Zulmet hicâbları kalbden ref' olur
Ol zaman kalb çeşmi²⁵⁶ nişanı görür

[24]

Mâ lâ aynün raet²⁵⁷ didi müsteân²⁵⁸
Yani zâhir gözi görmez bir nişân

Hem buyurdi ve lâ üzünün semî'at²⁵⁹
Celfî²⁶⁰ kulaklar işitmez gizlü savt

Çün buyurdi lâ hatere alâ kalbi beşer²⁶¹
Zulmet ile perde içre kalb-i şer

Perde içre kalbe hutûr eylemez
Nûr ile zulmeti Hak cem' eylemez

Kalb ki zulmet perdeleri ref' ider
Ol zaman iki nûri Hak cem' ider

Söyle Ağlar Baba eylegil ayân²⁶²
Kulağın açılmasını it beyân

Hak Teâlâ her şeyi çift eyledi
Müminin kalbinde çift eyledi

²⁵³ Kalb-i kasr: Kalb sarayı

²⁵⁴ Dîk (ضيق): Dar

²⁵⁵ Dûr: Uzak

²⁵⁶ Kalb çeşmi: Kalp gözü

²⁵⁷ Mâ lâ aynün raet: *Hiçbir gözün görmediği şeyler* (Yukarıdaki hadisin bir bölümü)

²⁵⁸ Müsteân: Kendisinden yardım beklenen, yardım istenen (Allah)

²⁵⁹ ve lâ üzünün semî'at: *ve hiçbir kulağın işitmediği şeyler* (Yukarıdaki hadisin bir bölümü)

²⁶⁰ Celfî: Aşikâr, meydanda, belli

²⁶¹ Lâ hatere alâ kalbi beşer: *Hiçbir beşerin kalbinden geçmeyen şeyler* (Yukarıdaki hadisin bir bölümü)

²⁶² Ayân: Belli, açık, aşikâr

Bir fuâd-ı sadrı²⁶³ solda eyledi
Bir bâlîde²⁶⁴ kafada halk eyledi

Gizlü nidâ tahkik²⁶⁵ insana varur
Ol sadâi kafadaki kalb alur

Kalb ki feth olur kafaya feyz ider
Ol nidâi kalb kulağı cezb ider

Belâ²⁶⁶ şâhım sözi kulak işidur
Yani dimek kalb kulağı açılır

Ruh şân alur rûhâniyyete geçer
Kafadaki kalb kulağını açar

Gizlü nimet sâlih kulları bulur
Hak Teâlâ Kur'ân'ında buyurur

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ²⁶⁷

Ol ışığı cinniler çün göremez
Yazıcı melek bile seyr idemez

[25]
Bes celeb²⁶⁸ kurreti a'yünün²⁶⁹ didi
Kalb gözine çün işaret eyledi

Kalb gözine gizlüce ışık ider
Ol ışığı ancak o men seyr ider

Sâlih olan kul tarîkâta girer
Ol ışığı dîl gözi ile görer

Sâlih olan Hak ilticâ kılar
Küllî enbiyâdan istimdâd²⁷⁰ umar

²⁶³ Fuâd-ı sadr: Kalbin üstü, başı, ilerisi

²⁶⁴ Bâlîde: Uzamış, büyümüş, gelişmiş

²⁶⁵ Tahkik: Muhakkak, kesin, doğru, gerçek

²⁶⁶ Belâ: Evet, hay hay, peki

²⁶⁷ Âyetin anlamı şöyledir: "Onlar için nice göz aydınlatıcı şeyler saklandığını hiç kimse bilemez." (es-Secde 32/17)

²⁶⁸ 236 nolu dipnota bk.

²⁶⁹ Kurretü a'yünün: Gözlerin aydınlığı

²⁷⁰ İstimdâd: Meded, yardım isteme

Enbiyâlar zâhire hükm idemez
Müminin kalbini ru'yet kılamaz

Rûhâniyetiyle anlar hükm ider
Âşık olan kula istimdâd ider

Âşık olan gözünü yumar kalur
Ol âlemden zâhire feyzi alur

Ol fuyûzdan gözleri rûşen olur
Câr²⁷¹ tarafı çün güzel ru'yet kılar

Hem de gökleri de ol ru'yet kılar
Arş-ı a'lâdaki kitabı görer

Len tebûr²⁷² sırrına ol kapu açar
Yidi deryâdan ol kul şerbet içer

Keşfi gözer²⁷³ câr tarafı seyr ider
Günbegün bes hali terakkî ider

Sermedî²⁷⁴ nimete hem mazhar olur
Hücre-i sâfide rûhini görür

Bes cemâlullah ol mene feyz ider
Çün cemâlin nûri tekarrur ider²⁷⁵

Dâimâ ol yâriyle halvet olur²⁷⁶
Ayni cemâlden yani ki feyz alur

Nimetin uzmâsını²⁷⁷ in'âm ider
Kudretiyle her tarafa feyz ider

²⁷¹ Câr/çâr: Dört

²⁷² Len tebûr, "asla zarar etmeyecek" demek olup Kur'an'da "Allah'ın kitabını okuyan, namazı kılan ve kendilerine verdiğimiz rızktan gizli açık infâk edenler, asla zarara etmeyecek bir ticareti umarlar." (Fâtır 35/29) mealindeki ayette geçer.

²⁷³ Bu kelime böyle kaydedilmişse de onun "görür" şeklinde olması daha uygundur.

²⁷⁴ Sermedî: Dâimî, sürekli, ebedî

²⁷⁵ Tekarrur etmek: Bir yerde karar kılmak, yerleşmek, karar verilmek

²⁷⁶ Halvet olmak: Yalnız kalmak

²⁷⁷ Uzmâ: Daha büyük, en büyük

[26]

Haşa Allah çün temekkün eylemez²⁷⁸
Hem akıl anı te'arrâ²⁷⁹ idemez

Leyki²⁸⁰ kudretiyle Allah feyz ider
Bes bu hali binde bir veli görer

Bu sıfatla muttasıfdur enbiyâ
Bes bu hale bazen irer evliyâ

Evliyânın bazı bu hali görer
Dünyada uhrâda nimete irer

Dil göziyle dünyada nişan görer
Cennet içre bes makâmâta irer

Hak Teâlâ Kur'ân inzâl eyledi
Mâ-i nekre²⁸¹ ile çün emreyledi

²⁸² مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ

Mâ-i nekre ile bes emreyledi
Gizlü nimet kullara irer didi

Nimet uzmâ kullara irer didi
İki yurda çün işaret eyledi

Dünyada insan ki bir hale irer
Cennet içre bilmiş ol ru'yet görer

Gizlü nimet cennet içre Hak virür
Ol ni'ândan gözleri rûşân olur

Hak Teâlâ kudretinden eylemiş
Cennet içre çün neler halk eylemiş

²⁷⁸ Temekkün eylemek: Bir yeri mekân tutmak

²⁷⁹ 53 nolu dipnota bk.

²⁸⁰ Leyk: Fakat, ama, lakin

²⁸¹ Mâ-i nekre: Nekre olan yani belirsiz bir şeyi gösteren isme delalet eden "mâ" edatı

²⁸² Ayetin anlamı şöyledir: "Onlar için nice göz aydınlatıcı şeyler saklandığını hiç kimse bilemez." (es-Secde 32/17)

Çün serîrlerini²⁸³ altun eylemiş
Sâlih olan kullara va'd eylemiş

Ol serîrler üzre kulları çıkar
Birbirine karşı ittikâ²⁸⁴ kılar

Anların etrafını vildân²⁸⁵ sarar
Kâse ile anlara şerbet sunar

[27]
Mâu meksûbdan²⁸⁶ içüb anlar kanar
Fırâş²⁸⁷ üzre cennet esmârın²⁸⁸ sunar

Cennetin suyun içüben şâd olur
Ruyetullah ile göz rûşân olur

Hak Teâlâ böylece nimet virür
Bu fânide anı kangî²⁸⁹ göz görür

مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ²⁹⁰

Hak Teâlâ keliminde söyledi
Fânî göze çün işaret eyledi

Siz benim bu sözümü ta'n itmeyin
Kalb gözüni siz fânî zan itmeyin

Fânîde dil gözi bes ışık görer
Cennet nişanlarını çün seyr ider

Cennet içre nice nimetler görer
Zencebîl²⁹¹ suyun içüb anlar kanar

²⁸³ Serîr: Taht, yatacak yer, yatak

²⁸⁴ İttikâ (إِتِّكَاءٌ): Yaslanma, dayanma

²⁸⁵ Vildân: Cennet ehlinin hizmetiyle görevlendirilmiş gençler

²⁸⁶ Meksûb: Kazanılmış, elde edilmiş

²⁸⁷ Fırâş: Döşek, yatak

²⁸⁸ Esmâr: Meyveler, yiyecekler, mahsuller

²⁸⁹ Kangî: Hangi (Eski Türkçe'de)

²⁹⁰ "Hiçbir gözün görmediği şeyler ..." (Yukardaki hadisin bir bölümü)

²⁹¹ Zencebîl kelimesi, Kur'ân'da cennette iyi insanlara ihsân edilecek nimetlerden söz eden "Onlara zencebîl karşılıklı bir kadehten içirilir; -içindeki- orada selsebîl diye isimlendirilen bir pınardandır." (el-İnsân 76/17-18) meâlindeki ayette geçmektedir.

Nice dürlü meyve anda yiyeler
Hiç kulak işitmemiş ses alalar

Bes şecerler²⁹² üzre kuş virür sadâ
Bir kuş öter bin dalı ider sadâ

Cennet eşcârında²⁹³ kuş nidâ vurur
Zan idersin çift hâfız Kur'ân okur

Orada Dâvûd Nebî olur imâm
Cennet ehli cümle mest olur temâm

Hutbe okur nazmı avaz²⁹⁴ alur
Cennet ehli cümle hayretde kalur

Nice nice dürlü sadâlar alur
Ol sadâ kulaklara lezzet virür

[28]
Hadîs-i kutsîde Hak emreyledi
İşbu kavl-i fânîyi vely²⁹⁵ eyledi

²⁹⁶ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ

Fânî kulak bâkî savtı²⁹⁷ alamaz
İki zıt bir yirde cem'i olamaz²⁹⁸

Fânî kulak her sadâi hazm ider
Lavğî²⁹⁹ bâtıl kizbi gaybet cezb ider

Lağvi bâtıl bâkî kulak dinlemez
Hiç esim³⁰⁰ sözi kulak cezb eylemez

²⁹² Şecer: Ağaç

²⁹³ Eşcâr: Ağaçlar

²⁹⁴ Avaz: Ses, sedâ

²⁹⁵ Vely: Birbiri ardı sıra gelme, olma

²⁹⁶ "Hiçbir kulağın işitmediği ..." anlamında
(Yukardaki hadisin bir bölümü)

²⁹⁷ Savt: Ses

²⁹⁸ Cem'i olmak: Toplanmak, bir araya gelmek

²⁹⁹ Bu kelime "lavğî" şeklinde kaydedilmişse de, o herhalde "lağvi" olmalıdır. Lağv, "faydasız, beyhude ve boş" anlamındadır.

³⁰⁰ Esim (عُ): Günah, suç

Cennet ehli birbirini çün görür
Birbirine merhabâ selâm virür

Dünyadaki kerâmet orda bulur
Bes meleklerden bile selâm alur

Lağvi te'sîm³⁰¹ orda işitmez kulak
Ancak anda bes selâm alur kulak

Yani birbirlerine rahmet ider
Bes melekler merhabâ selâm ider

³⁰² لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لُعْوًا وَلَا تَأْتِيًا إِلَّا قِيْلًا سَلَامًا

Cennet içre lağviyle olmaz elem
İlm-i ezeline yazmış nûr kalem

Baş kış ağrılmaz ki cezb ide elem
Sâfi nûrdur nûrda olur mi elem

Neye ru'yet itse göz lezzet alur
Nida irse sem' fuâd lezzet bulur

Gözleri rûşân olur lezzet bulur
Hiç yimese zanma ki sen cû' olur³⁰³

Biz ki kuliz müstakîm bâba girek
Gizlü zâhir sıdkıyla Allah diyek

[29]
Leyl ü nehâr³⁰⁴ rızâ içün ağlayak
Cennet içre rahmeti bizler bulak

Rızâi bulan kişi Hakk'ı bulur
Cennet içre rahmete vâsıl olur

³⁰¹ Te'sîm: Günaha sokma

³⁰² Bu âyetin anlamı şöyledir: "Orada boş bir söz ve günaha sokan bir şey işitmezler. Yalnızca bir söz (işitirler. O da) selâm selâmdır." (el-Vâkı'a 56/25-26)

³⁰³ Cû' olmak: Acıkmak

³⁰⁴ Leyl ü nehâr: Gece gündüz

Sen gûş it³⁰⁵ bu sözi Allah neyledi
Dört şeyi dört şey içinde gizledi

Canlıyı câmidi³⁰⁶ Hak çift eyledi
Rızâsını tâat içre gizledi

Farzı sünnet nevâfili³⁰⁷ biz kılak
Rızâsını fi'limizde çün bulak

Farzı sıyâm³⁰⁸ bes nevâfili tudak³⁰⁹
Ekseri gicede biz temcîd kılak³¹⁰

Dürlü dürlü³¹¹ rukni tâati kılak
Nevâfilde umulur rızâ bulak

Ol Hüdâî lem yezel³¹² gör neyledi
İcâbeti³¹³ duâ içre gizledi

Leyl ü nehâr gaflete dalmayalım
Giceler sahibine yalvaralım

Rûz i şeb biz havfiyle ağlayalım
Duâ idüb Allah'a yalvaralım

Günde bin kerre salavât okuyak
İcâbeti duâmızda biz bulak

Dinle üçünciyi Allah neyledi
Hışmı³¹⁴ günahın içinde gizledi

Ey burâder her günahdan biz kaçak
Ol hışma asla biz bâb açmayak

³⁰⁵ Gûş itmek: Dinlemek, işitmek

³⁰⁶ Câmid: Cansız

³⁰⁷ Nevâfil: Nâfileler yani farz ve vâcib niteliğinde olmayan ibâdetler anlamındaki fıkıh terimi

³⁰⁸ Farzı sıyâm: Farz olan oruç

³⁰⁹ Tudak: Tatalım (yöresel kullanım)

³¹⁰ Temcîd kılmak: Ta'zîm ve senâ etmek

³¹¹ Dürlü dürlü: Türlü türlü

³¹² Lem yezel: Zeval bulmayan, daimi

³¹³ İcâbet: Kabul etme, kabul edilme

³¹⁴ Hışm: Kızgınlık, öfke, gadab

Ol hışımdan dâimâ havf eyleyek³¹⁵
Recm olunmuşdan³¹⁶ teneffür eyleyek³¹⁷

Bes la'în³¹⁸ burnu ile yiri deler
Damara girer de kalbe üföler

[30]
Ayık ölak şeytâna cünd³¹⁹ ölmeyak
Allah'ın hışmına biz bâb açmayak

Bir salavât virelim ö Nebî'ye
Sonra andan girelim dörtinciye

Câr anasırdan³²⁰ bizi halk eyledi
Evliyâı kullar içre gizledi

Gâh ibâdet gâhı tâat idelim
Gâhı tehlîl³²¹ gahı tesbîh idelim

Gâhı sıyâm³²² gahı namaz kılalım
Gâhı tasadduk gâhı duâ idelim

Gâhı hayvan gâhı insan olalım
Gâhı velî mesleğine girelim

Rûzi şeb biz sa'y ü gayret idelim
Terki hayvan insana kalb olalım

Gâhı hadîs kutsî hadîsden delil
Gâhı Kur'ân'dan okuyalım delil

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كَلَامِهِ وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا
سَعَى³²³

³¹⁵ Havf eylemek: Korkmak

³¹⁶ Recm olunmuş: Taşlanmış (şeytan)

³¹⁷ Teneffür eylemek: Nefret etmek, hoşlanmamak, sevmemek

³¹⁸ La'în: Lanetlenen yani Allah'ın rahmetinden mahrum kalan şeytan

³¹⁹ Cünd: Asker, ordu, asker topluluğu

³²⁰ Câr/çâr anâsır: Dört unsur yani ateş, hava, su ve toprak

³²¹ Tehlîl: "Lâ ilâhe illellâh" yani "Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur." sözünü tekrarlama

³²² Sıyâm: Oruç

³²³ Allahu Teâlâ kelimasında şöyle buyurdu: "Muhakkak ki insan için kendi çalıştığından başkası yoktur." (en-Necm 53/39)

Bî-niyyet lâ ihlâs vefâ eylemez
Ahirette nef³²⁴ insan bulamaz

İllâ ibtidâda³²⁵ ihlâs eyleye
İhlâs ile amelini işleye

Yahud ol amele niyyet eyleye
Sa'yine göre cezasın gözleye

Ger hayır işlerse ecrini bulur
Gerçi şer işler azabını görür

Hayrı şerri deftere çün yazılır
Kıyametde hayrı şerri görülür

[31]
Sonra sa'yine göre cezâ olur
Ger vefâ ger cezâ ecrini bulur

Vefâ ile cennet içre şâd olur
Ceza ile ol nîrânda³²⁶ yâd kalur

Yani dimek cennet içre dıhk ider³²⁷
Nâre giren yebkû ibkâ zâr ider³²⁸

Ey bizi halk eyleyen hallâkımız
Tâate kındur bizi feyyâzımız

Hem bizi din ilmiyle eyle alîm
Sen bilürsün her bir eşyada âlîm

Kime murâd ider ise lem yezel
Her bir hâlini anın ider güzel

Ol mene hayrıyle irâde ider
İlm-i dinde fıkhını müzdâd ider

³²⁴ Nef': Menfaat, fayda

³²⁵ İbtidâ: İlkin, en önce, başta

³²⁶ Nîrân: Cehennem, ateş

³²⁷ Dıhk etmek: Gülmek

³²⁸ Yebkû ibkâ zâr etmek: Ağlayıp inlemek

Din iman İslâm nûrin dinle sözüm
İlm-i fıkıhla olur iki gözüm

İlm-i fıkıh kalbe cilâi virür
Bî-fıkıhlar ol nûri kanda³²⁹ bulur

İşbu hadîs sâili iskât ider³³⁰
İlm-i dinin ta'lîmin isbât ider

مَنْ يُرِدِ اللَّهُ خَيْرًا يُتَمِّعْهُ فِي الدِّينِ³³¹

İlm-i fıkıhı öğrenür alîm olur
Ferâizin rüknini külli bilür

Müstakîm bâbıyla ol dâim gider
Leyl ü nehâr nutki³³² Kur'ân'dan ider

İlmi ta'lîm eyleyüb âlim olur
Bin âbidden ol kişi fâik olur³³³

[32]
Bir şeytân bin âbidi yoldan alur
Bir âlimden bin şeytan baîd³³⁴ olur

Cümdi³³⁵ şeytana da hem gâlib olur
Nefs-i emmârei müzmahil³³⁶ kılır

Hak Teâlâ insanı halk eyledi
Sadrının zarfına kalb vaz' eyledi

Kalb-i insanı güzel halk eyledi
Etrafında dört kapu feth eyledi

³²⁹ Kanda: Nerede (Eski Türkçe'de)

³³⁰ İskât etmek: Susturmak

³³¹ Bu hadîsin anlamı şöyledir: "Allah kime hayır dilerse onu dinde anlayış sahibi kılar." (Buhârî, "Farzu'l-humûs", 7, "İlim", 13, "İ'tisâm", 10; Müslim, "İmâre", 53, "Zekât", 98, 100; Tirmîzî, "İlm", 1; İbn Mâce, "Mukaddime", 17)

³³² Nutk: Konuşma

³³³ Fâik olmak: Fevkinde bulunmak, manevî olarak üstünde olmak

³³⁴ Baîd: Uzak, irak

³³⁵ Cünd: Ordu

³³⁶ Müzmahil: Çökmüş, darmadağın olmuş, yok olmuş

Şeytan-ı la'în damarlardan girer
Bir kapudan kalb-i kasra³³⁷ üfüler

Nefs-i emmâr kalbin üstünde durur
İki elin iki bâba ol vurur

Bir kapudan nefsi Rahmân hükm ider
Bu hâl ile daima insan gider

Kul ki ilmi kalbine çün doldurur
Dört adüvvi³³⁸ ilmi din hem öldürür

Yani dimek dört adüv ebsem³³⁹ durur
Uykuya varur gibi anlar uyur

Mümin olan bu hâl ile çün olur
Hâl-i zarfında ona bir hâl vurur

Bes tarîkâta girer fevze³⁴⁰ irer
Velâyetlik mesleğine ol girer

Veliyyül-a'lâ olur hikmet irer
Nefs-i emmârei kalbinden sürer

Nefs-i emmârei kalbinden atar
Dâimü'l-evkât³⁴¹ sağında ol yatar

Dîl gözüyle dört adüvvi seyr ider
Dost ile düşmanını fark ider

Sol tarafda şeytanı dâim görür
Sû-i zanla dünya beraber durur

[33]
Ehl-i hâller kendini ednâ³⁴² bilür
Şeytanın ağzına zimâmı³⁴³ vurur

³³⁷ Kalb-i kasr: Kalp sarayı

³³⁸ Adüv: Düşman

³³⁹ Ebsem: Sessiz

³⁴⁰ Fevz: Kurtuluş, selamet, galibiyet, zafer

³⁴¹ Dâimü'l-evkât: Bütün vakitler, devamlı, sürekli

³⁴² Ednâ: Çok aşığı, pek alçak

³⁴³ Zimâm: Yular

Zimâmın ipi bir kıldur gözüm
Siz yalan zan itmeyin benim sözüm

Âşık olan çünkü gözini yumar
Mürşidin feyziyle her şeyi görer

Ol kıl ile bağlar anı bir saba
Bağla burda bu sözi Ağlar Baba

Tefsîr-i şerîfi eyledin temâm
Dinleyüb okuyana vâfir³⁴⁴ selâm

Tefsîr Hakkında Bazı Mûlahaza ve Değerlendirmeler

Ağlar Baba'nın bu tefsîri, işârî bir tefsîrdir. Bilindiği üzere işârî tefsîr, tasavvuf ve sülûk erbabına açılan ve zahir mana ile bağdaştırılması mümkün olan birtakım gizli anlamlara ve işaretlere göre Kur'an'ı tefsîr etmektir. Bu tefsîr, sûfinin bulunduğu makama göre onun kalbine doğan ilham ve işaretlere dayanır.³⁴⁵ Mutasavvıf bir şair olan Ağlar Baba, ayetlerden mülhem olarak kalbine doğan anlam ve işaretleri beyitler halinde nazmederek bu tefsîri te'lif etmiştir. O, manevi mürşidi Vehbî Hayyatî ile dedesi Büyük İrşâdî'den ilham alarak onların feyziyle eserlerini yazdığını ifade etmiştir.³⁴⁶ Bu tefsîrinde anlattığı şeyleri kendi özünden söylediğinin zannedilmemesini, kendisini Allahu Teâlâ'nın söylettiğini ifade ederek şöyle demiştir:

Zanmayın ki kendi özümden söyledim
Söyleden söyletdi ben de söyledim
Nûr kalem çün arşa yazmış tâ ezel
Bizi söyledir Hüdâi lemmâ yezel³⁴⁷

Ağlar Baba, tefsîrine besmeleyle başlamış; gönül kuşunun ucu bucağı olmayan mülkünde gece gündüz figan etmesi, bülbül olup o şehirde güle konması, her seher gonca güle ağlaması, gülü şebneminden tanıyıp Allah'a yalvarması, orada daldan dala konarak gezmesi, yabancı bir bağa girmemesi, o gülün üstüne Hz. Peygamber'in çadır kurduğu, âşık olanın o çadırın kapısından girip hikmeti seyretmesi, kuş gibi ötmesi, her seher mihrabına girmesi vb. konuların sembolik bir dille anlatıldığı bir münâcât bölümü vardır.³⁴⁸

³⁴⁴ Vâfir: Bol, çok

³⁴⁵ Muhammed Abdulazîm Zerkanî, *Menâhilü'l-irfân*, tahk: Ahmed b. Ali, Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1422/2001, II, 67.

³⁴⁶ Ağlar Baba, *Şem'un Gazi Mesnevîsi*, (El Yazması), s. 34.

³⁴⁷ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, (El Yazması), s. 8.

³⁴⁸ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 1-2.

O, okuyucuya nasihat ederek bu cihana gelenlerin hep fânî olduğu, bu dünyanın kimseye mülk olmadığı, bu nedenle insanın gaflete dalmayıp bâkî mekâm olan âhireti tanınması ve dünyaya meyl etmemesi gerektiğini söylemiştir.³⁴⁹ İnsanın ulvî âlemden süflî âleme yani dünyaya geldiğini, bu dünyadan uzlet kılarak ölüm anında o ulviye ulaşmak gerektiğini, zira bu cânın daima tende durmayacağını, irciî yani “*Rabbine geri dön!*” hitabının bir gün geleceğini belirtmiştir. Ardından Allah’a ilticâ edip dilini bülbül gibi açmasını, kalbini emin eyleyip dünyaya meylettirmemesini ve hikmetinden dilini lâl etmemesini istemiştir.³⁵⁰

Ağlar Baba daha sonra insanın hallerinden bahsetmiş; Allahu Teâla’nın cin ve insanların çoğu için cehennemini yarattığını, bazılarının bir acı kalbi olup hakkı ve hidayeti bilmediklerini, onların gözlerinin hakkı görmediğini, bu nedenle işlerinin butlân ve sözlerinin eğri olduğunu söylemiştir. Kalbin hayrı ve hakkı düşünmediği zaman kulakların hak söz dinlemediğini, kalbi a’mâ olanın hikmeti göremeyeceğini, onların kalplerinde perde olup hikmeti düşünmeyeceklerini, hem de basîretlerinin köreldiğini, eşyaya baktıkları halde mana alamayıp eşyanın yaratıcısı Allahu Teâlâ’yı bulamadıklarını belirtmiştir. Ardından müminleri feyze erenler ve eremeyenler diye iki kısma ayırarak feyze erenlerin ulviyetlerinden ve kalp gözlerinin açıklığından bahsetmiştir.³⁵¹ Şakilerin fiillerini yapan ve feyze eremeyen kişilerin ahirette Allah’ı göremeyeceğini söylemiştir. Gafil insanla kalp gözü açılmayan insanı kastederek bunların doğru işi aramayacaklarını ifade etmiştir. Salih kulun ise; daima Allah’ı dileyip onu zikreden, mâlâyâniden uzak duran, gıybeti terk eden, sözünü dört kitaptan söyleyen, nakille akli birleştirerek tevhide ulaşan ve görülen şeylere şefkat eden bir kişi olduğunu dile getirmiştir. Kalbin aslında kendi hikmetini fikretmesi, daima Allah’tan korkması ve gördüğü her şeyde Allah’ı bulması gerektiğini belirtmiştir. Cânın ise, canda cânı bulması ve Allah ile halvet olması gerektiğini söylemiştir.³⁵² Buna göre onun vahdet-i vücut düşüncesinden etkilendiğini söyleyebiliriz.

Ağlar Baba, sözünü ettiği bu şeylerin aslında Kur’an’dan delilinin olduğunu, bu nedenle dinleyicilerin onların boş nakil olduğunu zannetmemelerini ifade etmiş ve şöyle demiştir:

Oku Ağlar Baba Kur’ân’dan delil
Dinleyenler dimesinler boş nakil³⁵³

³⁴⁹ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Süresi Tefsîri*, s. 2.

³⁵⁰ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Süresi Tefsîri*, s. 3.

³⁵¹ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Süresi Tefsîri*, s. 3-4.

³⁵² Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Süresi Tefsîri*, s. 5-6.

³⁵³ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Süresi Tefsîri*, s. 5.

Ardından kendisinin boş söz söylemediğini, anlattığı şeylerin A'râf sûresinin 179. ayetinden alındığını dile getirmiştir:

Zanmayın ki yok yire laf eyledim
İşbu âyâttten aluben söyledim³⁵⁴

Tefsîrin dibâce kısmı biraz uzun tutulmuştur. Bunu kendisi de ifade etmiş, fakat onda boş söz bulunmadığını belirtmiş ve kendisinin lafı çok sevdiğinin söylenmemesini isteyerek şöyle demiştir:

Dibâcemiz çok tavîl oldi temâm
Okuyup dinleyene vâfir selâm
Düzdüğüm dibâce hak yoktur hebâ
Dimeyin lafı sevir Ağlar Baba³⁵⁵

Ağlar Baba, bu eseriyle kendisinden sonra geride güzel bir hatıra bırakmak istemiş, bunun için de Allahu Teâlâ'dan dilini açmasını ve kalbine keder vermemesini niyaz etmiştir:

Bir hikâye nakl ide[y]im Girdigâr
Biz gidek kalsun giriye yâdigâr
Aç dilimi yâ İlâhî Müste'ân
Virme kalbime kudûret sen emân³⁵⁶

Allahu Teâlâ'nın dünyayı yarattığını, nice nebi ve peygamber gönderdiğini, onlardan dört peygambere yüz suhuf gönderdiğini ve dört peygambere de kitap indirdiğini zikrettikten sonra Hz. Peygamber'in faziletlerini anlatmış ve onun mi'racından bahsetmiştir. Ardından bu sûrenin niçin nazil olduğuna dair şöyle demiştir: Allahu Teâlâ, Cebrâil'i Hz. Peygamber'e göndermiş, Cebrâil Şem'ûn Gâzî'nin küffarla yaptığı savaşları ve onun her halini ona nakletmişti. Hz. Peygamber de bunu ashabına anlatmış, ashâb-ı kirâm ise ona heveslenip hayret etmişlerdi. Bunun üzerine Cebrâil, Kadr sûresini inzâl etmiştir.³⁵⁷

Tefsîrlere baktığımız zaman Kadr sûresinin esbâb-ı nüzûlü olarak İbn Abbas'tan şöyle nakledilmiştir: Rasûlullah (s.a.v.)'e İsrâil oğullarından bir adamın Allah yolunda bin ay omuzunda silah taşıdığı anlatılmıştı. Rasûlullah ona çok hayran kalmış, ümmetinin içinde onun gibisinin olmasını temenni etmiş ve şöyle demişti: "*Yâ Rabbi, ümmetimi ümmetlerin en kısa ömürlüsü ve ameli en az olan kıldın.*" Bunun üzerine Allahu Teâlâ ona Kadir gecesini vermiş ve şöyle buyurmuştur: "*Kadir gecesi, İsrâil oğullarından o adamın*

³⁵⁴ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 6.

³⁵⁵ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 8.

³⁵⁶ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 9.

³⁵⁷ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 13.

*Allah yolunda silah taşıdığı bin aydan daha hayırlıdır ve kıyamet gününe kadar her Ramazan'da sana ve senin ümmetine aittir.*³⁵⁸

Bu konuda başka rivayetler de nakledilmektedir. Taberî (ö. 310/923) tefsîrinde Mücâhid'den (ö. 130/721) şöyle aktarmıştır: İsrâîl oğulları arasında gece sabaha kadar kıyama duran, sonra gündüz akşama kadar düşmana karşı cihad eden bir adam vardı. O, bin ay böyle yapmıştı. Bunun üzerine Allahu Teâlâ "*Kadr gecesini, bin aydan daha hayırlıdır.*" (Kadr 97/3) âyetini inzâl etmiştir. O gece ayakta kalmak, o adamın yaptığından daha hayırlıdır.³⁵⁹

İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938) tefsîrinde de Mücâhid'den şöyle nakledilmiştir: Rasûlullah (s.a.v.), İsrâîl oğullarından bir adamın bin ay Allah yolunda silah kuşandığını söylemişti. Mücâhid demiştir ki: Müslümanlar ona hayran olmuşlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ "*Biz onu Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sana ne bildirdi? Kadir gecesini, bin aydan daha hayırlıdır.*" (Kadir 97/1-3) ayetlerini inzâl etmiştir. Yani (Kadir gecesini), o adamın Allah yolunda silah kuşandığı bin aydan daha hayırlıdır.³⁶⁰

Bu rivayetlerde Şem'un Gâzî'nin adı geçmemekte, ondan İsrâîl oğullarından bir adam diye bahsedilmektedir. Bazı tefsîrlerde ise onun adı açıkça zikredilmekte ve hakkında birçok şey anlatılmaktadır.³⁶¹ Fakat

³⁵⁸ Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed Vâhidî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994, IV, 537; Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, Riyâd: Dâru Taybe, 1998, VIII, 90. Ayrıca bk. Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 3. bs., 1984, IX, 191-192.

³⁵⁹ Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, tahk: Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî, Kâhire: Dâru Hicr, 2001, XXIV, 546. Ayrıca bk. Vâhidî, *Esbâbu'n-nuzûl*, tahk: Kemâl Besyûnî Zağlûl, Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1991, s. 486; Ebu'l-Fida İsmail b. Amr b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'i'l-Azîm*, tahk: Sami b. Muhammed Selame, Riyâd: Dâru Taybe, 2. bs., 1999, VIII, 443; Ebu'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebu Bekr Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-Tefsîri'l-me'sûr*, tahk: Abdussened Hasan Yemame, Kâhire: Merkezu Hicr li'l-buhus ve'd-dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmî, 2003, XV, 535.

³⁶⁰ Abdurrahman b. Muhammed b. İdris Râzî B. Ebi Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, tahk: Es'ad Muhammed Tayyib, Mekke: Mektebetü Nizar Mustafa Bâz, 1997, X, 3452. Ayrıca bk. Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân*, tahk: Ebû Muhammed b. Âşûr, Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2002, X, 256; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'i'l-Azîm*, VIII, 442-443; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, XV, 535. Kurtubî de, bu rivayeti İbn Mes'ûd'dan nakletmiştir. Bk. Muhammed b. Ahmed b. Ebubekir Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, tahk: Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006, XXII, 393.

³⁶¹ Sa'lebî (ö. 427/1035), o adamın adının Şemsûn olduğunu belirtmiş ve Vehb b. Münebbih'den nakledildiğine göre onun kıssasının şöyle olduğunu anlatmıştır: O, müslüman biriydi. Annesi onu Allah'a adamıştı. Putlara tapan Rum beldelerinden birinin halkındandı. Evi onlardan çok uzak değildi. Tek başına onlarla savaşır ve Allah yolunda onlara karşı cihad ederdi. Onlara zarar verir, öldürür, esir eder ve mallarını ganimet olarak alırdı. Devenin iki çene kemiğiyle onların karşısına çıkardı. Onlarla savaşıp yorulduğu ve susadığı zaman o çene kemiğindeki taştan tatlı bir su fişkırdı, susuzluğunu giderinceye kadar ondan içerdi. Ona büyük bir güç ve kuvvet verilmişti. Demir ve başka bir şey onu bağlayamazdı. O, böyle biriydi. Onlarla Allah yolunda cihad etti. O, ihtiyaç duyduğu şeyi onlardan alır, fakat onlar ondan hiçbir şey elde edemezlerdi. Hatta "*O ancak hanımı ta-*

onun hakkında anlatılanlar, genelde Vehb b. Münebbih (ö. 114/732) ile Ka'b el-Ahbar'a (ö. 32/652-653 [?]) dayanmaktadır. Vehb b. Münebbih ise, İsrâîlî rivayetlerin en mühim kaynaklarından biri sayıldığı gibi³⁶²; Ka'b vasıtasıyla tefsîre pek çok İsrâîliyyat ve efsane girdiği söylenmiştir.³⁶³ Ayrıca bu rivayetlerin nakledildiği Sa'lebî tefsîri de bazı asılsız rivayetlere ve İsrâîliyyat türü kıssa ve haberlere yer vermesi açısından tenkit edilmiştir.³⁶⁴ Bu nedenle onun hakkında söylenenlere ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

Ağlar Baba bu surenin esbâb-ı nüzûlü olarak Şem'ûn Gâzî'nin zikredildiğini anlattığı halde o sûreyi tefsîr ederken onun hakkında daha fazla malumat vermemiş, sûrenin tefsîrini bitirdikten sonra Şem'ûn Gâzî hakkında nakledilen şeyleri ayrı bir mesnevî olarak ele alıp anlatmıştır. Bunun

rafından yok edilebilir." dediler. Hanımının yanına geldiler, ona hediye verip bu işe ikna ettiler. Hanımı: "Tamam, onu sizin için bağlayacağım." dedi. Ona kuvvetli bir ip verdiler ve: "O uyuduğu zaman elini boynuna bağla, biz gelir onu alır götürürüz." dediler. Adam uyuyunca hanımı o iple onun elini boynuna bağladı. Adam uyandıığında eliyle çekip ipi boynundan çıkardı. Hanımına bunu niçin yaptığını sorduğu zaman: "Gücünü denemek istedim. Senin gibisini görmedim." dedi. Hanımı: "O iple onu bağladım, fakat bir şey yapamadım." diyerek onlara haber gönderdi. Onlar da demir bir zincir gönderdiler ve: "O, uyuduğu zaman onu boynuna bağla!" dediler. Adam uyuduğu zaman hanımı onu boynuna bağladı. Uyanınca zinciri çekip elinden ve boynundan çıkardı. Hanımına bunu niçin yaptığını sorunca: "Gücünü denemek istedim. Senin gibisini dünyada görmedim, ey Şemşûn. Yeryüzünde seni mağlup edecek bir şey yok mudur?" dedi. Adam: "Ancak bir şey vardır." dedi. Kadın: "O nedir?" diye sordu. Adam: "Onu sana haber vereceğim." dedi. Kadın ona sürekli onu sorup duruyordu. Adamın çok saçı vardı. Adam hanımına: "Sana yazık, annem beni Allah'a adadı, bu yüzden hiçbir şey beni mağlup edemez. Ancak saçım beni zapt eder." dedi. Adam uyuyunca hanımı onun saçıyla elini boynuna bağladı, adamlara haber gönderdi. Adamlar gelip onu alıp götürdüler; burnunu kestiler, kulaklarını dediler, gözlerini oyduklar, şehirde onu tevkif ettiler. O şehrin sütunları vardı. Kralları Şemşûn'u ve ona ne yapıldığını görsünler diye insanları onun etrafında topladı. O sırada Şemşûn Rabî'ne dua etti. Allah, kral ve onunla birlikte insanların üzerinde bulunduğu şehrin sütunlarından iki tanesini çekip almasını emretti. O da o ikisini çekince hepsi çekil(ip devril)di. Ardından Allahu Teâlâ görme yeteneğini ona geri verdi ve ona verdikleri zararları yok etti. Minare, kralla ve oradaki insanlarla savaşmaya koyuldu. Onlar orada helak oldular. (bk. Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân*, X, 256-257)

Kurtubî ise, Ka'b el-Ahbar'ın o adam hakkında şöyle anlattığını nakletmiştir: O, İsrâîl oğulları arasında bir kraldı. Güzel bir iş yapmıştı. Allah, onların zamanındaki peygambere: "Filana dilekte bulunmasını söyle!" diye vahyetti. O da şöyle dedi: "Rabbim malımla, evladımla ve canımla cihad etmek istiyorum." Allah ona bin çocuk verdi. Bu çocuklardan birini askerî birlik içinde kendi malından techiz eder ve Allah yolunda bir mücahid olarak çıkartırdı. O çocuk bir ay cihadda kalır ve öldürülürdü. Sonra bir başka askerî birlik içinde bir başka çocuğunu techiz ederdi. Her çocuk bir ay zarfında öldürülürdü. Bununla birlikte hükümdar geceleri namaz kılar, gündüzleri oruç tutardı. Bin ayda bin çocuğu öldürüldü. Sonra kendisi öne geçti, savaştı ve öldürüldü. İnsanlar: "Hiç kimse bu hükümdarın mertebesine erişemez." dediler. Bunun üzerine Allah: "Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır." (Kadir 97/3) ayetini indirdi. Yani (Kadir gecesi), bu hükümdarın geceleri namazla, gündüzleri oruçla geçirdiği, malıyla, canıyla ve çocuklarıyla Allah yolunda cihad ettiği bin aydan daha hayırlıdır. (Bk. Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, XXII, 394)

³⁶² Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, tahk: Ali Muhammed Bicavî, Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts., IV 352; Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, Beyrût: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1929, s. 160.

³⁶³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'î'l-Azîm*, V, 240-241; Muhammed Cemaeddin Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vîl*, tahk: M. Fuad Abdulbaki, Kâhire: Dâru l'hyai'l-Kütübî'l-Arabîyye, 1957, XIV, 5052.

³⁶⁴ Mehmet Suat Mertoğlu, "Sa'lebî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2009, c. XXXVI, s. 29.

aksini yapsaydı yani önce Şem'ûn Gâzî'nin kahramanlıklarını anlatıp sonra da o sûreyi tefsîr etseydi, fer'i asla takdim etmiş olacağını ve bunun da külli kâideye muhalif olacağını söylemiştir.³⁶⁵

Ağlar Baba, sûrenin esbâb-ı nüzûlünden bahsettikten sonra ilk ayetten başlayarak sureyi tefsîr etmiş ve bu arada tasavvufla alakalı birçok konuya da değinmiştir. Onun Kadir sûresine yaklaşımının temelinde, içinden geldiği tasavvufî düşüncenin etkisi bulunmaktadır. Ona göre mücevherden yaratılan kalem, Levh-i Mahfuz'da Kur'an'ı ve bu arada Kadir sûresini yazmıştır. Bu sûrenin yazılmasına ise Şem'ûn Gazi sebep kılınmıştır.³⁶⁶

Kadir Gecesi, Kur'an'ın indirilmeye başlandığı gecedir. Allahu Teâlâ'nın peygamberler vasıtasıyla insanlara gönderdiği son hitabı ve nihâî mesajı olan Kur'an'ın indirilmesi insanlığın hidayetinde bir dönüm noktası teşkil ettiği için bu olayın başladığı gece özel bir anlam taşır. Ağlar Baba'ya göre; Kur'an, Kadir gecesi dünya semasındaki Beytü'l-izzet'e indirilmiş, orada bekletilmiş ve yirmi üç senede farklı zamanlarda Hz. Peygamber'e indirilmiştir. Bu görüş, İbn Abbas'a dayandırılmaktadır. İbn Abbas'tan nakledildiğine göre, Kur'an'ın tamamı Kadir gecesi Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına indirilmiş ve Beytü'l-izzet'e konulmuş, sonra olayların seyrine ve ihtiyaca göre Hz. Peygamber'e inzal edilmiştir.³⁶⁷

Ağlar Baba, Kadir gecesini ibadetle geçiren kimsenin onun hayır ve faziletini bulacağını, Allahu Teâlâ'nın o kulu razı edeceğini, bu gecede yapılan ibadetlerin bin ayda yapılan ibadetten daha hayırlı olacağını ve bu gecede bütün hikmetli işlerin yazılıp kararlaştırılacağını anlatmıştır. Bu arada Ağlar Baba, müfessirlerden birinin Kadir gecesini tarif ettiğini ve bu gecede yapılan ibadetlerin içinde Kadir gecesi olmayan bin ayda yapılan ibadetten daha faziletli olduğunu söylemiştir.³⁶⁸ Ağlar Baba'nın burada bahsettiği müfessir kimdir? Tefsîrleri incelediğimiz zamanın, Taberî'nin, Kadir gecesinde yapılacak amelin içinde Kadir gecesinin bulunmadığı bin ayda yapılacak amelden daha hayırlı olduğunu belirttiğini ve bu konuda tabiîn müfessirlerinden Katâde b. Diâme'nin (ö. 117/715) de aynı görüşte olduğunu aktardığını görürüz.³⁶⁹ O halde Ağlar Baba'nın bahsettiği müfessir, Taberî veya onun bu görüşünü nakleden başka biri olabilir.

³⁶⁵ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 9.

³⁶⁶ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 14.

³⁶⁷ Bk. Ebu Abdullah Hâkim en-Nisaburî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1417/1997, II, 623-624; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân'i'l-Azîm*, I, 501-502.

³⁶⁸ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 16.

³⁶⁹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXIV, 545-546.

Ağlar Baba, Kur'an'ın Kadir gecesinde indirilmesi dolayısıyla Kadir gecesinin faziletini müstakil bir gazel olarak ele alıp anlatmıştır.³⁷⁰ O, hem Kadir gecesinin önemini vurgulamak, hem de eserde tekdüzeliği gidermek ve anlatımı daha güçlü kılmak için bu yolu tercih etmiş olabilir. Böylece bu eserin yazılmasına vesile olan Kadir sûresinin tefsîrini yapmıştır. Zaten bu mesnevînin esas konusu da o sûrenin tefsîridir.

Kadir gecesinin Ramazan ayının son on veya yedi günündeki tekli gecelerde aranması gerektiğine dair hadisler olmakla birlikte³⁷¹ sahabeden gelen rivayetlerde daha çok Ramazan'ın 27. gecesine öne çıkıyorsa³⁷² da, bu rivayetler ihtilafli olduğundan kesinlik ifade etmezler. Dolayısıyla Kadir gecesinin Ramazan ayının hangi gecesine olduğu kesin olarak belli değildir. Ağlar Baba da, Kadir gecesinin Ramazan ayı içinde gizlendiği gibi, Allah-u Teâlâ'nın rızasını taat içinde, icabeti dua içinde, gazabını günahların içinde, evliyayı da kulları içinde gizlediğini ifade etmiştir.³⁷³

Ağlar Baba, bu tefsîrinde zaman zaman okuyucuya seslenmiş; okuyucuyu uyarıp ikaz etmiş; böylece onların ilgisini çekerek canlılıklarını ve konuya bağlı kalmalarını sağlamıştır. Bazen bir konuyu anlatırken okuyucu düşünmeye davet etmiş, bazen de okuyucuya vaz ü nasihatte bulunmuştur

Ağlar Baba, bu tefsîrinde Türkçe'nin söz varlığını ve anlatım imkânlarını çok iyi kullanmış; ilmî hakikatleri halk lisanıyla başarılı bir şekilde dile getirmiştir. Mesela; Cebrâîl'in Kur'an'ı Hz. Peygamber'e getirmesini anlatırken şöyle demiştir:

Cebrâîl muntazır oldu Rahmân'a
Kur'an'ı getürdi bizim sultâna³⁷⁴

Kur'an'ın parça parça indirilmesini anlatırken şöyle demiştir:

Cebrâîl Allah'dan aldı fermânı
Âyât âyât aldı geldi Kur'an'ı³⁷⁵

O, bir konudan başka bir konuya geçerken de oldukça ustaca ifadeler kullanmıştır. Mesela; Kadir sûresinin esbâb-ı nüzûlünü anlattıktan sonra tefsîre geçerken şöyle demiştir:

Anlayana bu kadar mana yiter
Söyle Ağlar Baba tefsîrden haber³⁷⁶

³⁷⁰ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 18-19.

³⁷¹ Buhârî, "Fazl-u leyleti'l-Kadr", 2-3; Müslim, "Sıyâm", 205-220.

³⁷² Müslim, "Salâtü'l-müsafirîn", 179-180, "Sıyâm", 220-221; Ebû Davud, "Şehr-i Ramazan", 2, 6; Tirmîzî, "Savm", 72.

³⁷³ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 29.

³⁷⁴ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 15.

³⁷⁵ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 15.

³⁷⁶ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, s. 10.

Tefsîrin başlangıç ve bitiş beyitleri de oldukça mükemmeldir. O şöyle diyerek tefsîrine başlamıştır:

Murgi dîlsin³⁷⁷ rûz i şeb³⁷⁸ durma emân
Lâ civâr mülkinde eylegil fugân³⁷⁹

Tefsîrin en sonunda ise şu ifadelerle sözlerini tamamlamıştır:

Tefsîr-i şerîfi eyledin temâm
Dinleyüb okuyana vâfir³⁸⁰ selâm³⁸¹

Ağlar Baba, bu tefsîri vasıtasıyla ihvanlarına ve müritlerine nasihat ettiğini belirtmiştir. O, Şem'ûn Gazi Mesnevîsi'nin baş tarafında şöyle demiştir:

Sûrenin inzâlini nakleyledik
Dinleyen ihvanlara nush eyledik³⁸²

Sonuç

Bayburt'un manevî mimarlarından olan Ağlar Baba'nın hepsini manzûm olarak te'lif ettiği dört eserinden biri, "*İnnâ Enzelnâ Suresi Tefsîri ve Şem'ûn Gâzî Mesnevîsi*"dir. Onun bu eserinin ilk bölümünde Kur'an-ı Kerim'in indirilmeye başlandığı gecenin fazilet ve bereketinin anlatıldığı Kadir sûresi manzûm olarak tefsir edilmiştir. Bu tefsîr, işârî bir tefsîrdir. Bilindiği üzere işârî tefsir, sufinin kalbine doğduğu kabul edilen işaretlere dayanarak âyetleri yorumlamasıyla te'lif olunan tefsîrlere için kullanılır. Mutasavvıf bir şair olan Ağlar Baba da, o eserinde kendine mahsus üslubuyla ayetleri keşf ve ilham yoluyla tefsîr etmiş, bu arada tasavvufla alakalı pekçok meseleye de değinmiştir. O, Kadir gecesinin faziletini müstakil bir gazel halinde ele almış, o gecenin nasıl değerlendirileceği ve hangi ibadetlerin yapılması gerektiği üzerinde genişçe durmuştur. Bu tefsîr, bizim bildiğimiz klasik tefsirlerden birçok yönüyle farklıdır. O bazen konuyu kesip okuyucuyu düşünmeye davet etmiş, onlara nasihatte bulunmuş, bazen de Allah'a yalvarıp niyazda bulunmuştur. O, bu eseriyle kendisinden sonra geride güzel bir hatıra bırakmak ve müritlerine nasihat etmek istemiştir.

³⁷⁷ Murgi dil: Gönül kuşu

³⁷⁸ Rûz i şeb: Gece gündüz

³⁷⁹ Fugân/Figân: İztrapla bağırma, haykırma, feryat etme

³⁸⁰ Vâfir: Bol, çok

³⁸¹ Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Suresi Tefsîri*, s. 33.

³⁸² Ağlar Baba, *Şem'ûn Gâzî Mesnevîsi*, s. 33.

Kaynakça

Ağlar Baba, *Ebyât*, haz.: Ziya Açıkgöz, yy: Aktif Yay., 2016.

Ağlar Baba, *Tasavvuf*, haz.: Ziya Açıkgöz, yy: Aktif Yay., 2016.

Ağlar Baba, *İnnâ Enzelnâ Sûresi Tefsîri*, (El Yazması).

Aydın, Nevzat, "Çağdaş Kısas-ı Enbiya Literatüründe Peygamber Tasavvuru: İrşadî Bayburdî'nin Kısas-ı Enbiyası Özelinde", *Gümüşhane İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 5, sayı: 9, 2016, s. 163-194.

Beğavî, Muhyissünne Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud, *Meâlimü't-tenzîl*, Riyâd: Dâru Taybe, 1998.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yay., 2004.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemalüddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdu'l-mesîr fi'lmi't-tefsîr*, Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 3. bs., 1984.

İbn Ebu Hatim Râzî, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, tahk: Es'ad Muhammed Tayyib, Mekke: Mektebetü Nizar Mustafa Bâz, 1997.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail b. Amr, *Tefsîru'l-Kur'ân'î'l-Azîm*, tahk: Sami b. Muhammed Selame, Riyâd: Dâru Taybe, 2. bs., 1999.

İrşadî Baba-Ağlar Baba, *Kısas-ı Enbiyâ*, Bayburt: Bakütam, 2017.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebubekir, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, tahk: Abdullah b. Abdulmuhsin Türkî, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006.

Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *el-Keşf ve'l-Beyân*, tahk: Ebû Muhammed b. Âşûr, Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2002.

Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebu Bekr, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-Tefsîri'l-me'sûr*, tahk: Abdussened Hasan Yemame, Kâhire: Merkezu Hicr li'l-buhus ve'd-dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmî, 2003.

Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, tahk: Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî, Kâhire: Dâru Hicr, 2001.

Tozlu, Necdet, *Yusuf ile Zeliha*, Bayburt: Bakütam, 2014.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2001.

Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Vâhidî, *Esbâbu'n-nüzûl*, tahk: Kemâl Besyûnî Zağlûl, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.

Yılmaztürk, Mehmet Fahri, *Bayburt'un Manevi Bekçileri*, İstanbul: Bayburt Eğitim ve Kültür Yay., 2009.